

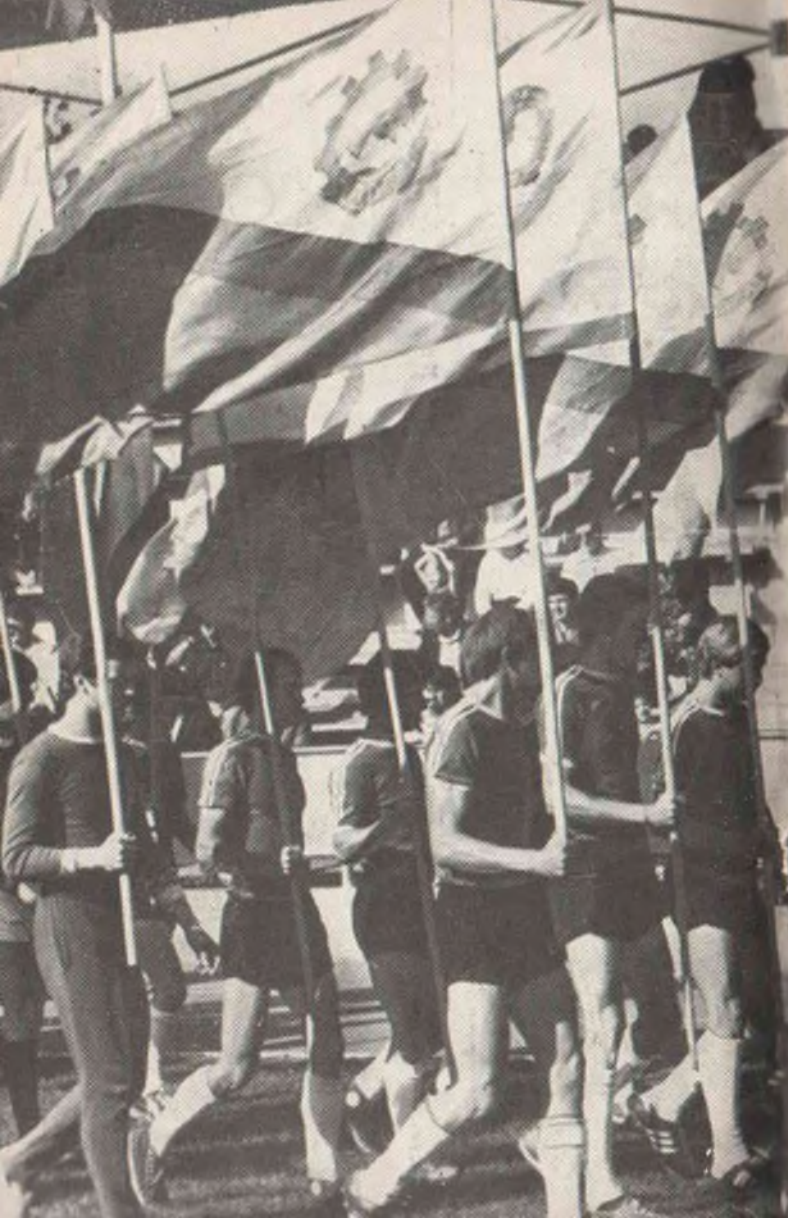
75.4

Д33

ДЕНЕ ТАРЕҢЯСЫ- ӨНДҮРҮШКӨ ӨБӨЛГӨ

15

75. 4 (2 Кн)
Д 33

Д 36 **Дене тарбиясы** — өндүрүшкө
өбөлгө: Очерктер/ [С. Чериков, Б.
Жумабаев, Т. Каримбаев, В. Дерга-
чев].— Ф.: Кыргызстан, 1984.— 76 б.

Бул китепчеде республикадагы ишканалар менен
тарбаалардын эмгекчилери арасында массалык физ-
культура жана спортту өнүктүрүү жөнүндө баян-
далат.

Окурмандардын кеңири чөйрөсүнө арналган.

Д $\frac{4201000000-000}{M451 (17)-84}$ 98—84

7А. 02
ББК 75.4 (2Кн)

Авторлор: С. Чериков, Б. Жумабаев,
Т. Каримбаев, В. Дергачев.

КИРИШ СӨЗ

«Жашоо кыймылды талап кылат»,—деген байыркы грек философу Аристотель. Ал эми улуу окумуштуу-физиолог И. П. Павлов көңүл куунак, бактылуу жана узак жашоодогу өзүбүз кетирип жаткан кемчиликтерди абдан так атаган. Окумуштуу мындай дейт: «Адам 100 жашка чейин жашай алат. Биз өзүбүздү кармай билбегендиктен, өзүбүздүн илээндилигибизден, өз дене-боюбузга кайдыгерлик менен мамиле жасаганыбыздан, бул кадыресе мөөнөттү өтө азайтып жатабыз».

Бүгүнкү күндө эл чарбасынын бардык тармактарында өндүрүмдүү эмгектенүүдө, дегеле ар кыл курактагы адамдардын ден соолугун чыңдап, куунак өмүр сүрүүсүндө дене тарбиясы менен спорт улам чоң мааниге ээ болууда. Бул тууралуу КПССтин XXVI съездинде, КПСС Борбордук Комитети менен СССР Министрлер Советинин «Дене тарбиясы менен спорттун массалуулугун мындан ары жогорулатуу жөнүндө» токтомунда жана партиянын кийинки пленумдарынын чечимдеринде баса көрсөтүлгөн.

Республикада дене тарбия жана спорт иштери айрыкча партия менен өкмөттүн 1981-жылдын сентябринде кабыл алынган «Дене тарбиясы менен спорттун массалуулугун мындап ары жогорулатуу жөнүндө» токтомунан кийин бөтөнчө жанданууга ээ болуп, жаңы

деңгээлге көтөрүлдү. Буга жогорудагы ток-томдун негизинде Кыргызстандын партиялык, советтик, профсоюздук жана комсомолдук уюмдары көргөн чаралар өбөлгө болууда. Бул күндөрдө республикадагы өнөр жай ишканаларында, колхоздор менен совхоздордо, эл жашаган жерлерде, мектептерде жана скуу жайларда массалык дене тарбия иштери кеңири кулач жайып, анын ар түрдүү жаңы ыкмалары табылууда. Мындай маанилүү иште демилге көрсөтүп, башкаларга үлгү болгон ишканалар, чарбалар жана айрым адамдар, жетекчилер аз эмес. Албетте, дене тарбиясы менен спортту калктын кеңири катмарынын энчисине, өндүрүштүн ишенимдүү өбөлгөсүнө айландырууда чечүүнү талап кылган маселелер да бар. Колунуздагы чакан китепчеде дал ушул жагдайда сөз болмокчу.

ӨМҮР МҮРӨГҮ

(Спорттун, дене тарбиянын жана жалпы эле кыймылдын касиети жөнүндө)

«Жашоо кыймылды талап кылат»
Аристотель.

Жашоо—кыймыл. Дүйнө—кыймыл. Аалам — түбөлүк кыймылда. «Жансыз» деген моло таш да кыймылда. Башкача айтканда, анда да физикалык процесстер жүрөт —ысыкта ысып, суукта муздайт. Адамдарчы? Адеп аң улоочулуктан азыркы космос мейкиндигине чыкканга чейинки биз басып өткөн жол, албетте, аң-сезимибиздин канчалык өөрчүп-өсүп жетилгенин айгинелейт. Бирок жашоонун, ишмердиктин бирден-бир жана негизги булагы кыймыл болуп кала берет. Тирүү болгондон кийин кыймылдоо керек.

Бир аз фантазияга берилип, кыялдана кетеличи... 2050-жылдын жай айларынын бири. Ишемби күн. «Чуркоо секцияларынын шаардык башкармасы» деген жазуусу бар имараттын кире беришинде кезекте турган элдин аягы көчөдөн бүтөт. Аңгыча ары үй ичинен эки киши кубанычы коюндарына батпай, бакылдаша сүйлөшүп чыкты.

— Ох-х, акыркы секцияга бекитилип, чуркамай болдук. Доктордун ийнесинен капталым тешилип бүттү эле. Эми андан кутулам.

— Ой тууган, деги эмнесин айталы, бактыбыз бар экен. Отпусканды тиги Ала-Арчадагы чуркоо-лагеринде өткөргөнгө не жетсин. тоо абасынан кере-кере жутуп. Үйгө чуркап келип-кетип турабыз.

Кезекте тургандар тиги экөөнө суктана карашат. Ал эми шаардык башкарманын председателине кабыл алууга кирүүчүлөр адеп анкета толтурууда. Анда кадимкидей эле аты-жөнү, жаш курагы, иштеген же окуган жери, билими, анан коомдук сыйлыктары да айтылууга тийиш. Ооба, чуркоо секцияларына татыктуулар гана жазыла алышат. Председателдин эшигинде болсо «Эмгектин баатырлары кезексиз кабыл алынат» деген жазуу илинген...

Бул жерден айрымдар мыйыгынан жылмайып, ал тургай күлөөрүп билемин. Бирок жогоруда айтылгандар келечекте сөзсүз ишке ашаарына ишенем. Буга жашообуздун бүгүнкү деңгээли, адам баласынын биологиялык өзгөчөлүктөрү, анын гармонияга болгон түбөлүк умтулуусу далил боло алат.

Илимий-техникалык революция бүгүнкү күндө өндүрүштү болуп көрбөгөндөй деңгээлге көтөрүп, андагы жумуштардын бардыгын механикалаштырып, автоматташтырып, ал тургай электрондук-эсептөө машиналарына, компьютерлердин карамагына өткөрүп берүүдө. Станоктун жанына жумушчунун ордуна робот тураар күн алыс эмес. Демек, бардык жерлерде автоматика, кибернетика, электроника кожоюндук кылат. Квартираларда — мүмкүн болгон бардык ыңгайлуулуктар, жалаң лифт менен көтөрүлүп-түшмөй. Электромобилдер каалаган жерге көз ачып-жумгуча

жеткирет. Мунун бардыгы адамдын акылынан жаралган жана жарала берет. Мезгил арышы.

Бирок муну менен бирге мезгил дагы бир талапты коюуда. Ал—адам жаратылышынын кыймыл-аракетке болгон муктаждыгын канааттандыруу. Бир караганда муктаждык азырынча көп деле сезилбейт. Тескерисинче, ыңгайлуулуктарга умтулуп, басса-турса алдында машина болуп турушун каалагандар, тамакты даамдуу, өлчөмсүз ичип-жегендер аз эмес. Албетте, элдин турмуш жыргалчылыгы жогорулаганы жакшы нерсе. Мында эч талаш жок... Бирок, ошол жыргалчылыктан, ыңгайлуулуктардан туура пайдалана билебизби? Кыймыл-аракеттин азайышы, күч эмгегинин бара-бара жок болушу ден соолукка, дегеле адамдын өмүр сүрүшүнө тескери таасир тийгизип жүрбөсүн? Мына ушул тууралу кеңири ой жүгүртсөк.

XX кылымда жүрөк-кан тамыр оорулары айрыкча күч алганы белгилүү. Буга кошумча дагы нервдердин ашыкча чыңалып кетишин (стресс) алууга болот. Булар эмнеликтен? Эң жөнөкөй салыштырма мисал. Эмне үчүн адамдын бети-башы дененин башка бөлүктөрүнө караганда суукка чыдамдуу келет? Себеби, жайы-кышы ачык жүргөнүндө. Ошондуктан бети-башыбыз ысык-суукка көнүп, такшалып калган. Алыска чуркаган жөө күлүк спортсмендердин машыкпаган адамдан айырмасы деле ушундай. Талыкпаган машыгуулардын натыйжасында алардын өпкө-жүрөгү, дене бою такшалып бүткөн. Эч күйүгүшпөйт, өздөрүп дайыма жеңил, эркин сезишет.

Ал эми кичинесинен күч эмгеги менен

тааныштыгы жок, жеңил-желпи, ыңгайлуу шарттарда өскөн бала аз кыймылдап, тамакты көп жегендиктен көпшөк, борпоң болуп жетилет. Баарынан коркунучтуусу, жүрөгү назик болуп, толук жетилбей калат. Ошол себептен, кийин чоңойгондо бир аз кара күч жумшап, же башка кыйынчылык түшкөндө такшалбаган жүрөктүн алы келбей, ооруга да чалдыгат. Бир ай капаска кыймылдатпай баккан коёнду талаага коё бергенде ал эки-үч секирип барып, жүрөгү жарылып өлгөн. Себеби көпкө дейре кыймылсыз жатып, азыктануудан башканы билбеген анын жүрөгү жарым-жартылай гана иштеп начарлап кеткен. Коён эркиндикке чыгып, кескин түрдө кыймылдап жибергенде, албетте, денесиндеги кан айлануу күчөй түшкөн. Бирок, анын кыймылсыздыктан «уктап калган» жүрөгүнүн назиктенип кеткен булчуңдары, кабы кандын күчтүү түртүлүүсүнө чыдай албай жарылды. Аз кыймылдуулуктун жүрөккө тийгизген тескери таасирин мына ушул жөнөкөй мисалдан эле түшүнүүгө болот.

Азыркы кезде түзүлүп жаткан ыңгайлуулуктарды ойлонбой колдонуу бүгүнкү күндө гипокинезин (аз кыймылдуулук) деген ооруну пайда кылууда. Окумуштуулардын, медиктердин басымдуу көпчүлүгү жүрөк-кан тамыр ооруларынын өөрчүп кетишин дал ушул аз кыймылдуулукка, анын негизинде кан айлануунун, денеде зат алмашуунун начарлашына, акыл эмгегин күч эмгеги менен айкалыштыра билбегендикке байланыштырат. Буга биздин өлкөдө жаңа чет мамлекеттерде жүргүзүлгөн көп жылдык изилдөөлөр далил боло алат. Семирип кетүү да аз кыймылдап, та-

макты көп жегенден келип чыгаары белгилүү. Семирип кетүү — чындыгында оору болгондо да адам өз эрки менен өзүнө жабыштырып алган оору экендигин айрымдар түшүнө бербегени өкүнүчтүү. Беш кадам жүгүрсө энтигип, жүрөгү оозуна кептелген, боюна кийим чак келбей эби-сыны жок кишилерди көрүп туруп итиркейиң да келип, аяп кетесиң. Бул жерден ашкере семирүүнүн организмге, дененин ар кайсы мүчөлөрүнүн толук кандуу аракеттенишине тийгизген зыяндуу таасирлерине токтолууну зарыл көрбөдүм. Алар — жалпыга белгилүү. Муну ар бир врач далилдеп бере алат. Биздин максат — активдүү жашоонун, дене тарбиясы жана спорт менен жакып достошуп, ар түрлүү көнүгүүлөрдү туура пайдалануунун касиеттүү күчүн мүмкүн болушунча кеңири ачып берүү. Тагыраак айтканда, чуркоонун пайдалуу зор таасирине токтолобуз.

Чуркоо — спорттун эң жөнөкөй, атайын жайды, техникалык жабдууларды талап кылбаган түрү. Мында сөз спорттук чуркоо, жеңил атлетикалык мелдештер эмес, кадимки эле жүгүрүү жөнүндө болуп жатат. Чындыгында жашоодо адам күн сайын кандайдыр бир себептер менен аздыр-көптүр чуркабай койбойт (мисалы, бир нерсеге шашканда, шаарларда транспортко түшүүгө үлгүрүш үчүн ж. б.). Демек ал бардыгыбыз үчүн көнүмүш нерсе. Бирок, дал ошол кадимки эле жүгүрүү бүгүнкү күндө адамдарды ар кандай оору-сыркоодон (ал тургай врачтар айыктыра албаган) сакайтуунун, алдын-алуунун жана дегеле ден соолукту чыңдоонун укмуш таасир берүүчү каражатына айланууда.

Кылымдын оорусу болгон гиподинамиядан

(кыймыл жетишсиздигинен) кантип кутулууга болот дегенде окумуштуулар да, медиктер да, спорт адистерин да бир добуштан жай чуркоонун жогору натыйжалуулугун баса белгилешет. Жай чуркоо (эгерде аны билгичтик менен пайдаланса) ден соолукту чыңдоочу гана эмес, врачтар үмүтсүз деп кол шилтеген айыкпас ооруларды да сакайта турган кереметтүү күчкө ээ экендиги атайын изилдөөлөрдөн да, турмуш тажрыйбасынан да аныкталууда.

Ошондуктан кийинки 10—15 жылдын ичинде ден соолуктун бул жөнөкөй «мүрөк суусунан» даам татууну каалагандардын саны дүйнө боюнча кескин көбөйүп кеткени бекеринен эмес. Алардын арасында 70—80ге чыккан «кемпир-чалдарды», беш жашар балдарды, ар кесиптин ээлерин, ал тургай көрүнүктүү мамлекеттик ишмелерди да көрүүгө болот. «Кемпир-чалдар» деген сөздөрдү тырмакчага алган себебим, аларды байкап көргөн киши ошончо жашка чыкканына көп ишене беришпейт. Чуркоонун, кыймылдуулуктун «сыйкыры» ошол 70—80деги карыларды өз курагынан алда канча жашартып койгон. «Советский спорт» газетасы «жашарган» карылардын бири, 86 жаштагы ленинграддык юрист В. Бару жөнүндө баяндаган. Бул адам күн сайын Ленинграддагы Тавричевский багында аба ырайынын кандай гана шарттарында болбосун, эртең менен эрте бир жарым саат чуркап турат экен. Чуркап бүтөөрү менен душка түшүп, сууну ысык-муздак кылып алмаштырат. Натыйжада өзүн алда канча жаш, чың сезип, кесибине байла-

ныштуу бардык татаал иштерге даяр экендигин сыймыктануу менен билдирет. Жай чуркоонун анын организмине оң таасир этээрин электрокардиограммалык текшерүү да аныктаган.

Чуркоо ашыкча семирүүдөн арылууга да жардам берет. АКШдагы Мичиган университетинин күч эмгегине жарамдуулукту изилдөө лабораториясында үч эле жума чуркоодон кийин өтө семирп кеткен адамдардын абалы да олуттуу жакшыраары айкындалган. Албетте, мындай учурда чуркоо менен бирге тамакты ашыкча пайдалануудан карманууну да унутпоо абдан зарыл. Ансыз канчалык чуркап, көнүгүүлөрдү жасаган менен семиздиктен арылуу мүмкүн эмес. Эмне үчүн? Адам чымыркана эмгектенип, же бир оор жумушту аткаргандан кийин сөзсүз чарчап, анан тамакка болгон табити ачылаары белгилүү. Ушуну өзү эле узак, үзбөй чуркагандан кийин да байкалат. Бул учурда тамакты мурда ашыкча ичип-жеп көнүп алган семиз адамдар кээде өздөрүн кармаана албай, чуркап келгенден кийин суусунун каалагандай кандырып, анан ачкан курсакты өлчөмсүз шыкап киришет. Албетте, мындай кыймыл-аракеттин бардыгы текке кетээри айдан ачык.

Ушул жерден өзүм күбө болгон бир окуя элестелет. Мындан 5—6 жылча мурда Фрунзедеги № 6-ооруканада бир аз жатып калдым. Мени менен бирге палатада жаңылбасам мебель жасоочу фабрикада кызматта иштеген киши бар эле. Жапалдаш бойлуу, жашы элүүлөрдө. Башкалардын көңүлүн тарсайган чоң курсагы менен өзүнө бурчу. Оорусу кандай экени так эсимде жок, бирок врачтар ал ки-

шиге көбүрөөк кыймылдооңу сунуш кылганын билем. Ошондо ал ыңгайы келген учурларда залдын бир башынан экинчи башына чейин улам кайталап тез басып жүрчү болду. Тим эле кара терге түшкүчө энтелейт. Башкаларга да «баскыла, баскыла!» деп сүйлөп коёт, ара-чолодо. Ошентип жүрүп бир нече күндөн кийин кан басымы калыбына келип, өзүн мурдагыдан жакшы сезе баштаганын айтып, кубанып жүрдү. Бирок... Бир күнү үйүнөн ал кишиге түркүн тамак-аш, эт-сорпо келип калды. Өзүн жакшы сезип, табити ачылып калган неме эч нерсени ойлобой, келген тамакты калтырбай шыпкап салды. Эртеси үйдөн дагы тамак келди... Эми ал адам кайрадан өзүн оор сезип, мурдагыдай жеңил кыймылдай албай, кан басымы кайра жогорулап кетти. Ошентсе да, кара күчкө басуусун уланта берди. Бирок, тамакка келгенде кармана албай, кайра эле кыйналат...

Семирип кетпеш үчүн денебизде тамак-аштан пайда болгон энергияңы өз ыгы менен сарптап, бир нерсеге жумшап туруу зарыл. Антпесе ал топтолуп отуруп майга айланып кетет. Мисалы, медиктердин маалыматы боюнча 70 килограмм салмактагы адам күнүнө 1200—2000 килокалорий күч жумшап турушу керек. Мунун өзү—аз кыймылдуулуктан арылуунун да ыкмасы. Ал эми аталган өлчөмдөгү энергияны сарпташ үчүн 7 саат бою басышка туура келет. Мынчалык узак жөө басуунун албетте, кажети жок. Мына ошондо чуркоо жардамга келет. Анткени, басканга караганда чуркаганда алда-канча көп күч аракет сарпталып, убакыт да үнөмдөлөт. Семиз кишилерге жай чуркоо абдан зарыл экенин

баса белгилегибиз келет. Себеби, организмде ашыкча топтолгон май атеросклероздун эрте башталышына шарт түзөөрүн врачтар көп айтышат.

Жогоруда биз чуркөө ар кандай оорулардан, ал тургай врачтар айыккыс деген дарттан да айыктыруучу касиетке ээ экенин белгилеген элек. Сөзүбүз куру болбосун үчүн айкын далилдерди келтирели. «Легкая атлетика» журналынын 1980-жылдагы сандарынын биринде Грузин ССРинин Ахалцихе шаарында жашаган бала жөнүндө айтылат. Ал 8 жашынан бронхиалдык астмага чалдыгып, мектепте дене тарбия сабагынан бошотулган. Ай сайын деми кыстыгып, оорусу жан чыдаптай кеткенде врачтарга кайрылууга аргасыз болгон. Эки жыл бою медициналык ар түрдүү ыкмаларды колдонушса да ден соолугу жакшырбады. Ал эми айыктыруучу дене тарбия көнүгүүлөрү жана организмди акырындык менен суукка такшалдыруу врачтардын биринин да оюна келген эмес. Ошондо Миша (баланын аты ушундай эле) СССРдин жеңил атлетика боюнча курама командасынын врачы Э. Шевцов жана Москвадагы Мамлекеттик Ленин ордендүү Борбордук дене тарбия институтунун (ГЦОЛИФК) анатомия жана спорттук морфология кафедрасынын башчысы профессор Б. А. Никитюк менен кеңешкенден кийин атайын түзүлгөн жекече план боюнча врачтын такай көзөмөлү астында чуркап машыга баштаган. Бул абдан пайдалуу болуп чыкты. Эки жыл машыгып, өзүнүн өжөрдүгү, спорттук морфология кафедрасынын башчысы ооруну жеңип чыкты. Кезектеги медициналык текшерүүдө врачтар андан мурдакы оорунун

бир да белгисин таба алышпады. Азыр ал бала республиканын жеңил атлетика боюнча уландар командасына кандидат болуп саналат.

Бул жерде айрым асан-кайгы (пессимист) адамдар «Эмнеси бар экен? Жаш да, өсүп келаткан организм ооруну оңой женет. А карыган кишини кантип айыктыра аласың? Ага чуркап эмне кереги бар?» деген суроону узатарын билип турамын. Мындай шектенүүнү да айкын мисалдар менен төгүндөй алабыз. «Огонек» журналында Калуга шаарындагы «Пульс» аттуу чуркоого ынтызарлардын клубу тууралуу кызыктуу материал жарыяланган. Ошол клубдун мүчөсү, мурдакы аскер кызматкери 62 жаштагы А. Набатов мындай дейт: «52 жашымда инфарктка чалдыгып, госпиталда арадан зорго айыгып чыктым. Кызматтан дароо бошонуп, чөнтөгүмө валидол салып жүрчү болдум. Ошентсе да, бир чара көрбөсөм ишим чатак экенин, оорудан толук айыга албасымды жүрөгүм сезип жүрдү. Ошентип жүрүп чуркоого ынтызарлардын клубунун кулактандыруусуна туш келдим. Адеп врачтын көзөмөлү алдында басып, анан акырындап чуркай баштадым. Алгач күндөрү «сактыкта кордук жок» деп, дагы эле валидол ала жүрдүм. Бир аз өтпөй анын кереги жок болуп калды. Жүрөгүмдүн ооруганы эч сезилбейт. Эми 20 километрди оңой эле чуркап өтөм. Мындан 10 жыл мурдагы абалымды эстесем күлкүм келет».

Дагы бир мисалды «Советский спорт» газетасынан келтирели. Анда Симферополь шаарында жашачу 45 жаштагы инжнер-куруучу Б. Межактын тарыхы айтылат. 1972-жылы

врачтар андан гипертония оорусун табышкан. Сегиз жыл дарыланып, анан дагы бир дартка—инсултка чалдыгыптыр. Балээ муну менен бүтпөй, эми оң көзүнүн күрөө тамыры бүтөлүп, акыры инвалид болуп чыгат. Ошонун арасында ооруканага 14 жолу жатып, эч натыйжа чыкпасына көзү жеткен. Күндөрдүн биринде академик Н. М. Амосовдун «Денсоолук жөнүндө ой толгоо» аттуу китебин окуп чыкканда кийин врачтардын тыюусуна карабай чуркай баштаган. Арадан эки жарым ай өтпөй эле чуркоо укмуштай натыйжаларды берген. Көп жылдардан бери кыйнап, чыдатпай келген баш оорусу басылып, жүрөк оорусу да күндөн-күнгө азайып келүүдө. Күйүкчөнү такыр жоголгон. Дагы бир жакшы нерсе чуркагандан бери ал адам эч бир суукка тийип ооруй элек. Тамыры мурда мүнөткө 76—84 жолу какса, эми ал 45—50гө чейин азайган. Эми чуркоо ал адамга абдан жагып, дагы 1,5—2 жыл такай машыгуудан кийин оору сыркоолорунан толук айыгаарына бекем ишенет.

Мындай мисалдарды келтирсө берсе көп. Алсак, 75 жаштагы красноярскилик А. Колосов да инфарктка чалдыгып, дагы башка оорулар кыйнай баштаганда чуркап жүрүп айыккан. Ал эми 59 жаштагы П. Блинов мындай дейт: «Согушка катышып, Ленинград блокадасын баштан өткөрдүм. Радикулит менен ооругандан бери чуркап келатам. Ага чейин дарыдан эч пайда чыкпады. Чуркап жүрүп айыктым».

Бул эмнеси? Чуркоо чын эле ушунчалык кудуретке ээби? Мындай таң калган суроолор бир караганда жөндүүдөй көрүнөт. Бирок,

тарыхка бир аз саякат жасап, ата-бабаларыбыз азыркы учурдун балээси болгон жүрөк-кан тамыр ооруларын, гипертония, стресс, ичкилик ичүү, тамеки тартуу дегенди билишпегенин, анткени алар дайыма кыймылда болуп, жырткычтарга, жаныбарларга аң уулоодо жөө чуркап кубалашып же алардан качканын, көбүн эсе таза абада ачык асман астында ысык-суукту тоотпой жашап келишкенин эстесек, чуркоонун жогорудагыдай дартка даба касиеттеринде таң калыштуу эч нерсе деле жок. Кеп азыркы цивилизациянын артыкчылыктарын ойлонбой пайдаланып, ар кандай жеңилдиктерге, ыңгайлуулуктарга маашырланып, жарытылуу кыймылдай албай жатканыбызда. Мындайча айтканда (көбүнчө шаарда жашаган кызматкер адамдар) буту-колубуз аз кыймылдагандыктан ичкен аш арам болуп, ашыкча салмак кошуп жатат. Ошентип жүрөк, кан тамыр, боор, ашказан мүчөлөрүбүз жалаң тамак сиңирүү, кереги жок май топтоо менен алек, 20—30 жаштын аралыгындагы жакшынакай жигиттердин эмитен кампайта казы байлап, ыңгырана басканы айрымдарга салабаттуу көрүнгөнү менен алардын өздөрүнө, көңүлү куунак жашашына кандай таасир этээр экен?

* * *

Келечекте медицинада жаңы тармактар пайда болооруна, медицина илими жаңыча мазмунду—дене тарбиясы жана спорт менен күжүрмөн биримдикти жараттарына сөзсүз ишенемин. Келечек—алдын алуу медицинасында. Бул тууралу америкалык кардиолог, доктор Жорж Шихен мындай деп ачык эле

айтат: «Медицинада жаңы багыт пайда болот. Мындан ары дарынын ордуна врач оорулууга дене тарбия көнүгүүлөрүн жазып бере баштайт». Чындыгы ушу. Анткени, оорунун сени көтөрүп чаап, кара терге чөмүлтө кыйнашын күтпөй, денени алдын-ала ага туруштук бере алгыдай кылып машыктыргандан артык эмне бар?

XVIII кылымда эле француз окумуштуусу, медик Тиссо: «Кыймыл дарылардын баарын алмаштыра алат, ал эми дүйнөдөгү дарылар биригип, кыймылдын касиеттүү күчүнө тең келе албайт»,—деп эң туура белгилеген белем. Демек, кыймылдоо керек. Телевизордун жапынан, жылуу үйдөн, жеңил машинанын жумшак отургучунан сыртка, абага, жаратылышка чыгалы. Адам жаратылыштын уулу эмеспи. Анан спорттук форманы кийип, бак аралай акырын чуркап жөнөйлү. Шашууга болбойт, бардыгы бара-бара акырындап, маңдай тер менен келет. Биринчи байлык—ден соолук. Ал—түбөлүк кубаныч. Андан кийин башкасы болот.

...2050-жыл. Дем алыш күндөрү. Көчөлөрдө эч машина көрүнбөйт. Шаар ичинде — ары-бери агылган жөө же жай чуркап бараткан кызыл-тазыл спорттук формачан адамдар — карылар, жаштар, аялдар, кичинекей балдар. Алардын агымы шаардын четине келгенде бир нукка, чоң кара жолго түшүп тоо тарапка капчыгайга умтулат. Бул — ден соолук багыты. Адам — жаратылыштын уулу, анын ажырагыс бөлүгү бойдон кала берет.

АЗЫК-ТҮЛҮК ПРОГРАММАСЫНА САЛЫМ

Эшигин көрүп төрүнө өт

Айыл... Аңыз жыты, айыл кечтери... Бул түшүнүктөр кыргыз баласынын канына сиңип, кийин кайда барса, жүрсө да эңсеп, сагынтып жана толкунданып ийет. Акындарыбыздын шурудай тизилген тунгуч ыр саптары да адеп «туулган айылым—туурум» деп башталып, бизди дандыр жытына, көл толкуну шарпылдаган жайдын жылуу кечтерине, берекелүү пахта талааларына, козу жамыраган жашыл төрлөргө алып-учуп барат. Айыл абасындай дартка даба боло алаар дагы эмне бар? Анда эмгектенип, жашап жаткандар табиятынан дени сак, албеттүү, күчтүү жана ар нерсеге чыдамкай, көңүлү куунак болоору төгүңбү? Окумуштуу-илимпоздор, акын-жазуучулар жана көрүнүктүү ишмерлер да чарчаганда, сыркоологондо жаратылышка, айыл жерине чыгып, күч-кубат алып кетишет эмеспи. Атаганат, айылдыктар жаратылыш берген ушул кереметтен өзүлөрү толугураак пайдалана билгенде... Ал дегеним спортко байланыштуу.

Келечектеги спорт чеберлери, Бүткүл союздук, эл аралык мелдештердин жана Олимпиадалык оюндардын чемпиондору көбүнчө айыл жеринде туулуп-өскөн. Буга көптөгөн далилдерди келтирүүгө болот. Өлкө боюнча албаганда деле республикабыздын спорттук сыймыгы болушкан Каныбек Осмоналиев, Сатымкул Жуманазаров, Татьяна Колпакова, Абдужалил Юнусов, Вера Корсакова, Анатай

Ибраимов, Икрам Мирбабаев жана башка көптөгөн таланттар айыл жеринен өсүп чыгышпадыбы.

Чындап киришсе айыл жеринде дене тарбиясы менен спортту өнүктүрүүнүн зор мүмкүнчүлүктөрү жатат. Мунун бардыгы албетте колхоздор менен совхоздордун, айылдык курулуш уюмдарынын жана ая жердеги мектептердин демилгелүүлүгүнө, биргелешкен аракетине байланышаары белгилүү. Бул маселенин чарбанын келечегине, эмгекчилердин туруктуу иштешине, акырында колхоздун же совхоздун мамлекеттик пландарды кандай деңгээлде өздөштүрө алаарына да түздөн-түз тиешеси бар экендигине терең ойлоно билген жетекчинин көзү жетээр. Анткени, чарбанын ийгилигин жаратып, элибизди нан, эт-сүт жана башка тамак-аш, ал эми өнөр жайыбызды жүн, тери менен камсыз кылып жаткан ошол чарбанын эмгекчилери эмеспи. Ал эми бүгүнкү айыл эмгекчисинин, өзгөчө жаштардын маданий деңгээли улам жогорулап, шаар жерине жакындап барат. Бул албетте, кубанарлык көрүнүш. Муну биз КПССтин Программасындагы «Шаар менен айылдын ортосундагы.. маданий-тиричилик жагынан айырмачылыктардын жок болушу коммунизмди куруунун улуу натыйжаларынан болуп саналат» деген жобонун ишке ашырыла башташы деп түшүнөбүз.

Бүгүнкү айылдык өспүрүм, кыз-улан шаардыктардай кооз, модалуу кийинүүнү гана эмес, чың денелүү, сымбаттуу болууну да каалайт. Өлкөдөгү жана дүйнөдөгү спорт жаңылыктарынан кабардар, өзүлөрү да ошол атактуу спортсмендердей болсок дешет. Каныбек менен Сатымкулдай аракеттенишип,

Ала-Тоо жергесинне атак алып келүүнү максат кылышат. Ушу саатта балким, Чүй боорундагы, көл кылаасындагы же берекелүү түштүктөгү кайсы бир айылда кетирекей мурун боз бала жолдошторун биринен сала бирин көтөрүп чаап, өз алдынча чуркап же шахмат тактасына үнүлө тиктеп, ал эми коңшу үйдөгү секелек кыз курбуларына жеткирбей жарышып бараткандыр. Ошо балдар — айылдын эртенки күнү, чарбанын болочок эмгекчилери. Алардагы нукура талантты өөрчүтүп, өнөрүн өргө чаптырыш — ар бирибиздеги сыймыктуу парз.

Айыл жеринде иштеп калып, элдин турмуш жыргалчылыгына салым кошуп жаткан жаштар ар бир чарбага чоң көмөк эмеспи. Бул да болсо жергиликтүү педагогдордун, чарба жетекчилеринин ийгилиги болуп саналат. Демек алар жаштардын суроо-талаптарын түшүнө билип, аларга тийиштүү шарттарды түзүп бере алышкан. Жаштык жана спорт бүгүн ажырагыс болуп баратат. Чарбанын өндүрүштүк көрсөткүчтөрү андагы эмгектенгендердин маданий-тиричилик шарттарына, идеялык жактан сугарылышына көбүрөөк байланышууда. Бул тууралуу КПСС Борбордук Комитетинин жана СССР Жогорку Советинин Президиумунун июнь (1983-ж.) Пленумунда Ю. В. Андропов чарбалык жана уюштуруу маселелеринин маанилүүлүгү менен катар идеологиялык иштер да уламдан-улам алдыңкы чекке чыгып жатат деп туура белгилеген. Ал эми дене тарбиясы менен спорт жаштарга коммунисттик тарбия берүүнүн маанилүү булагы экендиги белгилүү. Ушул жерден айрым чарба жетекчилеринин: «Планды аткара албай,

иштегенге киши жетишпей жатса кайдагы спортту ойломок элек» деп актанышканы чындыгында негизспз. Бул — өз милдетин толук түшүнө, аткара билбеген жетекчинин сөзү.

Ал эми план эмне үчүн аткарылбай, адамдар чарбага эмне себептен токтобой жатканын, эмгекчи жаштар бош убакыттарда эмнеге көчө таптап, же «ак молдого» азгырылып кетишээрин ошол жетекчи билээр бекен? Жума сайын чогулуш өткөрүп, күнөөлүүлөрдү каргап-шилгенден көрө алардын жан дүйнөсүнө кызыга, колхоз мүчөлөрү эмнеге муктаж, жаштар кандай жашоону каалашаарын сурап-билип турса «жакшы сөз жан эритет» болуп, уяттуулары ишке өзүлөрү шымалана киришпейби. Партком, комсомол уюму менен биргелеше жаштардан колхоздун футболдук же волейбондук командасын түзүү, спорт инструкторунун ишин көзөмөлгө алып, ага жардам берүү жөнүндө демилге көтөрүп чыгышса, көчө таптагандар азайып, жаштарды «ак моюндун» туткунунан сууруп алууга болбойт беле? «Жалкоонун шылтоосу көп» дейт элде.

Иштин көзүн билген жерде дене тарбиясы менен спорт чоң көмөк болуп берээрин турмуш далилдөөдө. Буга Калуга областынын Жуков районундагы «Заря» колхозунун тажрыйбасы мисал боло алат. Колхоздун председатели М. Т. Волконский бул тууралу мындай дейт:

— Мындан он бир жыл мурда чарба кыйын абалда эле. Чыгым көп болуп, баш-аягыбыз жыйылбай жүрдү. Эмне кылуу керек? Адатта мындай учурда экономиканы чындоо керек дешет. Ал эми ошол экономиканы ким

чындайт? Албетте, адамдар. Ошентип, адамдар менен иштөөдөн баштадык. Айыл эмгекчисин ар тараптан өөрчүтүүгө комплекстүү түрдө кириштик. Маданий-спорт комплексин курдук. Муну менен бирге идеялык-саясий жана маданий-спорт иштери боюнча Совет түзүлдү. Мындай чаралар өзүнүн оң таасирин тийгизип, колхоз тарабынан айыл чарба продукциясын өндүрүү бир жарым-эки эсе өстү. Коллектив, Бүткүл союздук социалисттик мелдеште үч жолу жеңип чыкты.

Жетекчиге байланыштуу

Эми алыс барбай эле Аламүдүн районундагы Эмгек Кызыл Туу ордендүү В. И. Ленин атындагы колхоздун мисалына кайрылалы. Колхоз республикадагы алдыңкы чарбалардын бири. Ал эми председатели В. А. Опалев—Кыргыз ССР Жогорку Советинин депутаты. В. И. Ленин атындагы колхоздун спорттук көрсөткүчтөрү республикада гана эмес, Союзга таанымал. Мисалы, колхоздун футболдук командасы «Алтын дан» байгесине өткөрүлгөн Бүткүл союздук мелдештерде алдыңкы орундарды ээлеген. Воллейболчулар жана жеңил атлеттер республикалык мелдештерге активдүү катышып турушат. Чарбанын таянычы — жаштар. Алардын талабын эске алуу менен бул жерде 2 миң орундуу жакшынакай спорттук залы бар жаштар Ак Сарайын куруп беришкен. Мындан тышкары, жөнөкөй спорттук аянтчалар, шахмат-дойбу ойноочу бөлмөлөр, ГТО шаарчасы да бар. Анан эң негизгиси—эмгекчилер дене тарбиясы менен спортко абдан кызыгышат. Мында жумуштан

тышкары убакыттарда спорт аянтчаларынын, залдардын бош турганын көрбөйсүң. Колхоз жаштарына көрүлгөн мындай камкордуктар аларга түзүлгөн дагы башка шарттар менен бирге жумушчу күчүнүн жетишсиздигин такыр жоюп, эмгекчилердин биротоло отурукташып калуусуна, өндүрүмдүү, ак ниети менен эмгектенүүсүнө өбөлгө болууда. Тескерисинче, бул колхозго коңшу чарбалардан жана башка жерлерден кабыл алууну өтүнгөндөр көп. Мынакей, адамга көрүлгөн чыныгы камкордуктун натыйжасы.

Албетте, кайсы жерде, кандай шартта болбосун, иштин нийчилиги биринчи иретте жетекчиликке байланыштуу экендиги талашсыз. Бул жагынан алганда ордендүү колхоздун председатели Виктор Алексеевич Опалев эң сонун үлгү боло алат. Ал киши жаш кезинде мыкты жөө күлүк болуп, республикалык мелдештерге катышып жүргөнүн бардыгы эле биле бербестир. Председатель азыр да эр ортону элүүгө чыкканына карабастан жай чуркоону унутпай, колхоздун волейболдук командасында ойнойт. Ошол себептен «дени чыйрактын иши да чыйрак» дегендей, Виктор Алексеевичтин иш канчалык кайнап турса да жүдөп, же баш-аягын таппай карбаластаганын эч көрбөйсүң. Деме тарбиясы жана спорт мыкты деңгээлге коюлган бул чарбанын коллективи жогорку класстагы спорттук команда сымак бирдиктүү ыргакта эмгектенет.

Республиканын түштүгүндө кийинки жылдарда айыл жаштарын дене тарбиясына кызыктыруунун жакшы жөрөлгөсү пайда болду. Аңы Асылкан Акматова жетекчилик кылган атактуу «16 кыз» комсомолдук-жаштар бри-

гадасы баштап берди. Буга шыктанган түштүктүн механизатор кыз-келиндери комсомолдук-жаштар бригадаларынын «Бригадабыз менен стадионго» аттуу ураан астында спорттун бир нече түрү боюнча областтык спартакиадаларын өткөрүп келе жатышат. Дене тарбиясы менен машыгуудан, спорттук мелдештерден алган шык эпкинүү пахтакерлердин өндүрүмдүү эмгегине, маданий эс алуусуна, ден соолугунун чың болушуна чоң өбөлгө түзүп жатканы шексиз.

Кээде айрым чарба жетекчилеринин: «Дене тарбиясы менен спортко каражатыбыз жок, ошондуктан стадион, спорт залын кура албайбыз, керектүү инвентарь табылбайт»,—деген шылтоону угабыз. Анан бардыгын алып келип, колхоздун же совхоздун начардыгына такай салышат алар. Ал эми ошол жетекчилерден: «Чарба эмне үчүн начар? Эмне себептен каражат жетпейт? Эмнеликтен киреше аз, чыгаша көп?» деп сураса так жооп бере албай тайсалдашат. Анткени, жооп берүүгө кудурети жетпейт, жаңы талаптын деңгээлинде иштей алышпайт мындай «жетекчилер». Эгер иштей алышса чарбанын беделин койлор, уйлар, торпоктор, канаттуулар эмес, биринчи иретте аларды багып-өстүргөн адамдар түзөөрүн, буудай, кызылча, пахта талаада жапайы өспөстөн, адамдын колу менен себилип, сугарылып, түшүмү жыйналаарын, демек адеп адамдар менен иштеше билүү, алардын маданий-тиричилик шартына көңүл буруу керектигин, жаштардын мүдөөлөрүнө үндөш болууну түшүнөөр эле. Же болбосо чарбанын көп жылдардан бери киреше албай, мамлекетке карыз болуп жатканы эмгек өндүрүмдүүлүгүнүн төмөндү-

гүндө экенин, же жөнөкөй тил менен айтканда эмгекчилер күч-аракетин, ой-максатын толук жумшабай жатышканын билмек. Эмне үчүн? Кептин төркүнү мына ушунда. Бул жерден айылдагы жетекчилердин жекече сапаттары, жалпы маданий деңгээли, башкаларга үлгү боло алаарлыгы алдыңкы орунга чыга келет. Талап азыр ушундай. Отузунчу жылдардагы артелдер менен бүгүнкү агроөнөр жай комплекстерин салыштырууга болбойт. Азыркы айыл эмгекчиси жеке гана күнүмдүк токочтун камын ойлонбостон, ар тараптан өнүккүсү келет. Опалевдей жетекчи, «16 кыздай» алдыңкы коллектив — бүгүнкү күндүн ченеми. Демек, тарбиясы жөнүндө көрүлгөн камкордук чарбаны чыңдоо менен тыгыз байланышта.

Чарбалар аралык спорт комплекстери

Кыргызстандын колхоздору менен совхоздору коңшу бир тууган союздук республикалардан үлгү алып, алардагы айыл спортун өнүктүрүү боюнча топтолгон алдыңкы тажрыйбага көңүл бурууга убакыт жетти деп ойлойбуз. Боордош Өзбекстанды алсак, андагы колхоздордун басымдуу көпчүлүгүндө азыркы кездеги типтүү стадиондорду, түркүн спорт аянтчаларын камтыган комплекстерди көрүүгө болот. Бизде болсо мындай стадиондорду райондук борборлордон да чанда кездештиребиз, ал тургай айрым шаарларыбызда да жок. Республикабыздын борбору Фрунзе шаарынын «Алга» командасынын футбол боюнча өлкөнүн биринчилигиндеги атаандаштарынын көбү Өзбекстандагы областтык борборлордун,

шаар тибиндеги поселоктордун, райондук борборлордун, ал гана эмес Нариманов атындагы колхоздун футболчулары болуп саналышат. Биздин республиканын биринчилигине катышкан колхоздун командалары бириндеп саңалат.

Албетте, айыл жеринде дене тарбиясы менен спортту өнүктүрүү, мыкты спорт комплекстерин түзүү бир күндө чечиле койчу иш эмес. Бул маселенин чечилиши чарбанын жалпы абалына, учур талабын түшүнө билүүгө байланыштуу. Ал эми жалпы райондун денгээлинде колго алууга болот. Муну көптөгөн алдыңкы тажрыйбалар далилдөөдө, Днепропетровск областындагы Никополь районунун чарбалар аралык «Колос» аттуу спорттук клубун түзүү боюнча тажрыйбасы бүткүл өлкөгө таанымал. Бул райондо 1973-жылы Чкалово деген чоң кыштакта колхоздук каражаттарды кооперациялоо аркылуу коомчулуктун күчү менен колхоздор аралык спорт комплекси курулган. Комплекси өз ичине азыркы кездеги типтүү, жеңил атлетикалык секторлору чуркоо жолчолору жана футболдук талаасы бар стадионду, өзүнчө футбол талаасын, спорттук оюндар үчүн чоң залды, күрөш, оор атлетика жана стол үстүндө ойнолуучу теннис залдарын, велосипед базасын, 50 метрлик ок атуучу тирди, медициналык борборду жана 100 орундук ашкананы камтыган. Райондогу спортсмендер жана дене тарбиясына кызыккан адамдар бул комплекске келип, мелдешип машыгып, ГТОнун нормаларын тапшырып кетип турушат. Алардын барыш-келиши, комплексти жана спорт шаймандарын пайдалануусу акысыз. Баарынан да аталган айылдык

спорт клубун финансылоо ыкмасы кызыгууну пайда кылат. Мисалы, райондук колхоздор Совети анда пайдалангандарга айдоо аянтынын ар бир гектарынан «Колос» спорт комплексине 1 сомдон взнос чегерип турууну белгилеген. Мындан чогулган каражат машыктыруучулар менен инструкторлорго эмгек акы төлөөгө, окутуу-спорт иштерине жана мелдеш өткөрүүгө жумшалат. Ушул сыяктуу биздин республикада бир нече чарбанын күчүн бириктирип жакшынакай спорт комплексин түзүүгө эмне үчүн болбойт?

Бизде да элдик курулуш ыкмасы менен жаралган спорттук жайлар жок эмес. Мисал катары Кант, Ысык-Ата, Базар-Коргон райондорунда курулуп жаткан стадионду атоого болот. Кант районунда стадион курулуп бүткөрүлүүдө. Элдик курулуш ыкмасы менен ошондой эле Панфилов, Баткен райондорунда стадиондор курула баштады. Ар бир айылда азыркы кездеги стадионду куруу албетте, кыйын. Бирок, жөнөкөй стадиондорду, футбол талаасын, спорттук оюндар үчүн аянтчаларды куруп алууга сөзсүз болот. Мында ошол айылдын, колхоздун жаштары комсомол уюмдары демилге көтөрүп чыгуулары, жергиликтүү Советтердин аткаруу комитеттери, чарба жетекчилери аларга түшүнүү менен мамиле кылуусу, колдоосу керек. Бул жерден жергиликтүү комсомолецтер менен жаштардын, комсомол уюмдарынын ВЛКСМ Борбордук Комитети тарабынан белгиленген спорттук жайларды оңдоп-жасалгалоо жана кайра куруу, кеңейтүү боюнча Бүткүл союздук комсомолдук үч жылдыкка активдүү катышуу жакшы натыйжаларды берээр эле.

Айыл спортунун материалдык-техникалык негизин түзүү, чыңдоо үчүн жогоруда айтылгандай чарбалар аралык спорт комплекстерине киришүү ыңгайлуу, пайдалуу жана рентабелдүү деп ойлойбуз. Анткени, коомдук башталышта ишембилдиктер жана жекшембилдиктер ыкмасы менен курулуучу мындай спорттук комплекстерге чегерилүүчү алгачкы чакан взностор кийин эмгекчилердин чың ден соолугу, жогорку өндүрүмдүү эмгеги, жаш кадрлардын бекемделип калуусу жана башка пайдалар менен көп эселенип кайтарылмакчы. Бул комплекстер ошондой эле айылдын маданий келбетине көрк кошуп, айыл жаштарын ар кандай коомго жат иштерден алагды кылаарын да унутпоо керек. Ири агроөнөр жай комплекстери, мамлекеттик-колхоздук бирикмелер, колхоздор аралык курулуш уюмдары сыяктуу эле чарбалар аралык спорт комплекстери да өз ордун таап, айыл чарбасынын экономикасын чыңдоого, демек СССРдин Азык-түлүк программасын аткарууга татыктуу салым кошоору шексиз.

Бир райондун мисалында

Айыл жерин спорттук таланттардын казнасы деп койсо болот. Жаратылышынан ар нерсеге шыктуу, шамдагай, ийкем жана зээндүү балдар-кыздар көбүнчө айыл жеринен туулуп-өсүп, тарбияланып чыгат эмеспи. Аларда катылуу жаткан тубаса жөндөмдүү жана башка артыкчылык сапаттарды ачып, ийге келтириш жана өөрчүтүш гана талап кылынат. Ошондо бардыгы келип спорттук базага, жабдууларга такалат. Ушулардын

айынан гана айылдык спортсмендер шаардыктардын деңгээлине жете албай жатышат. Литкени, мыкты жабдылган стадиондор, Спорт ак сарайлары, бассейндер биринчи иретте шаарларга таандык. Мыкты адистер, машыктыруучулар да шаар жерине ыкташып, айылга көп бара беришпейт. Себеби, айылга караганда шаарда иштөө жана жашоо ыңгайлуу деп эсептешет, көпчүлүгү. Бирок, иштин көзүн биле, айылга жан-дили менен берилген демилгелүү спорт адистерин да аз эмес. Албетте, мындай ишкер адамдардын ал жерде бекемделип калышында жергиликтүү уюмдардын, жетекчилердин ролу чоң.

Буга мисал катары Москва районундагы дене тарбиясы менен спорттун азыркы абалындагы айрым орчундуу маселелерди атоого болот. Мындан он бир жыл мурда райондун жалпы коомчулугун толкундаткан маанилүү окуя болгон эле. Райондун борбору Беловодск айылында учурдун талабына ылайык жабдылып-жасалгаланган «Урожай» аттуу спорт комплекси пайдаланууга берилген болчу. Бул ири спорттук комплекс футболдук талаасы, жеңил атлетикалык чуркоо жолчолору жана секторлору бар бир нече миң көрүүчү сыя турган стадионду, спорттук оюндар үчүн аянтчаларды жана чоң залы бар Спорт үйүн камтыган. Аталган комплекстин ишке кириши менен райондогу спорттук турмуш жаңы деңгээлге көтөрүлүп, спортсмендердин сапаттуу машыгуусуна, райондук мелдештерди өткөрүүгө жакшы шарт түзүлгөн. Ошого алгачкы жылдары беловодскилик жаш жеңил атлеттер, гандболчулар жана футболчулар зоналык жана республикалык мелдеш-

терге ийгиликтүү катышып жүрүшкөндүгү да чын.

Муну менен катар райондогу айрым чарбаларда да массалык дене тарбия иштери жанданууга ээ болгон. Мында Энгельс атындагы колхоз өзгөчө жакшы көрсөткүчтөргө жетишип келе жатат. Атап айтканда, эмгекчилерди дене тарбиясы менен спортко кеңири тартуу боюнча былтыркы жылдагы райондук социалисттик мелдеште колхоздун коллективи биринчи орунду ээлеген. Аталган мезгилдин ичинде чарбада 764 адамдын дене тарбиясы жана спорт менен системалуу түрдө машыгуусу, 190 эмгекчинин Бүткүл союздук ГТО комплексинин нормаларын аткарышы жетишилген. Мындан тышкары массалык разряддарды 131 адам аткарып, спорт боюнча 97 коомдук инструктор жана калыс даярдалган. Энгельс атындагы колхоздун спорттук жетишкендиктерин жогоруда келтирилген цифралардан тышкары да райондук мелдештерде дайыма байгелүү орундарды ээлеп келе жаткандыгы айгинелеп турат. Чарбадагы массалык дене тарбия иштеринин жакшы деңгээлге коюлушуна колхоздун председатели М. Бажан дайыма кам көрөт. «Колхозчу» спорт коомунун райондук советинин председатели Сейиткуловдун: «Председатель Бажан ар кандай спорттук иш чараларына түшүнүү менен мамиле кылып, айылдык спортсмендердин муктаждыктарын мүмкүн болушунча толугураак канааттандырууга аракеттенет»,— дегени да беркинен эмес деп ойлойбуз. Ал эми колхоздун комсомол комитетинин секретары Николай Анисимов—айыл жаштарынын чыныгы уюштуруучусу. Комсорг ошондой эле чарбадагы

спорт инструкторунун милдетин да аткарат. Өзү мыкты футболчу болуп келген ал жигит колхоздун жаш футболчуларын шефке алып, машыктырууда. Анисимов машыктырган балдар райондук мелдештерде дайыма жеңип келе жатышат.

Райондук «Госкомсельхозтехника» бирикмесинде ички спорттук турмуш жакшы жолго коюлганы көбүнчө бирикменин башкаруучусу Ю. И. Саранчиндин жана штаттагы спорт инструктору В. Валиндин демилгелүүлүгүнө байланыштуу. Атап айтканда коллективде цехтер аралык спартакиадалар жана башка кызыктуу мелдештер көп өткөрүлүп, жумушчулар менен кызматкерлер аларга активдүү катышат. Массалык дене тарбия жана спорт иштерин өнүктүрүү боюнча райондук социалисттик мелдеште «Госкомсельхозтехника» бирикмеси экинчи орунду ээлегендиги коллективдеги дагы көп мүмкүнчүлүктөрдөн кабар берет. Райондогу комсомолецтер жана жаштар айыл спортун өнүктүрүүгө зор салым кошууда. Мисал катары «Россия» колхозунун жаш саанчыларын, гандболчуларды, футболчуларды жана Беловодскидеги № 4 орто мектептин жаш спортсмендерин атамакпыз. «Россия» колхозундагы № 4 сүт-товар фермасынын «Чолпон» аттуу комсомолдук жаштар бригадасы «Бүт бригадабыз менен — стадионго» деген ураан астындагы «Известия» газетасынын байгелерине жыл сайын өткөрүлүүчү Бүткүл союздук мелдештин жыйынтыгы боюнча үстүбүздөгү жылы ВЦСПСтин Ардак грамотасына татыктуу болду. Ал эми СССР элдеринин жайкы VIII Спартакиадасына карата массалык мелдештерди мыкты дең-

гээлде өткөргөндүгү үчүн Беловодскидеги № 4 орто мектептин коллективи СССР Спорткомитетинин грамотасы менен сыйланган.

Кийинки жылдарда Москва районунун белдин республикалык гана эмес, Бүткүл союздук мелдештерде да жаш гандболчулары көтөрүп келе жатышат. Бул ийгиликтер районго демилгелүү, иш билги машыктыруучу Владимир Прилипконун келиши менен башталган. Бүгүнкүдөй мыкты команданы түзүү адеп оңойго турган жок. Бирок, жигердүү адис кол тобуна шыктуу кыздарды издөөдөн талыкпай, максатына жакындай берди. Жеке эле спорттун бул түрү менен чектелбестен жаш жеңил атлеттердин, волейболчулардын, баскетболчулардын арасынан да таланттарды издеп, аларды кол тобуна үйрөтүп жүрдү. Жигердүү машыктыруучунун талыкпаган мээнетти акырында өз натыйжасын бере баштады. Ал тарбиялаган гандболчу кыздар республикалык мелдештерге ийгиликтүү катышып, Кыргызстандын курама командасынын негизин түзүп калганда айрымдар да ишене беришпеди. Беловодскилик кыздардын Сокулук районундагы курбулары менен биргелешип мектеп окуучуларынын 1981-жылы Литвада өткөн Бүткүл союздук Спартакиадасында республикабыздын спорттук намысын татыктуу коргой алышканына өзүм күбө болгом. Каунастын Спорт сарайында айылдык жөнөкөй кыздар РСФСРдин, Украинанын, Москва шаарынын тажрыйбалуу гандболисткаларынан апкаарып калбастан, татыктуу каршылык көрсөтүшкөнү эсимде. Москва районунун жаш спортсменкалары бүгүн да республикалык

мелдештерде дайыма жеңип келе жатышат. Ушул кезде В. Прилипко тарбиялап жаткан 8 кыз ушул жылы Өзбекстандын борбору Ташкентте болуп өтүүчү мектеп окуучуларынын Бүткүл союздук XVII Спартакиадасында Кыргызстандын курама командасынын катарларында республиканын спорттук намысын коргойт. Владимир Петрович айыл жеринде республикалык гана эмес, бүткүл союздук биринчиликтерге да ийгиликтүү катыша ала турган спорттук коллективдерди түзүүгө болооруна бекем ишенет.

Райондо бул боюнча чечиле элек маселелер да бар. Мисалы, «Беш-Терек» совхозунда дене тарбиясы өтө начар. Петровка айылында болсо стадионду куруу белгиленип, бирок, куруучулар табылбай жатат. Пиво кайнатуучу заводдо спорт унутулгандай. Ошентсе да райондун спорттук жетекчилери келечекке ишенимдүү карашат. Партиянын райондук комитетинин пропаганда бөлүмүнүн инструктору Смарбек Наматбаев бул багытта белгиленген иш чаралар менен тааныштырганда ушундай бүтүмгө келдик. Ал эми «Колхозчу» спорт коомунун райондук советинин председатели Садык Сейиткулов «Россия» колхозунун «Чолпон» комсомолдук-жаштар бригадасы «Бригадабыз менен — стадионго» ураанынын астындагы Бүткүл союздук мелдеште жеңип алган Ардак грамотага дагы көптөгөн коллективдер ээ болооруна ишенет.

КУРОРТ БОРБОРУНУН СПОРТТУК САНЖЫРАСЫ

Чолпон-Ата... Көз алдыга жай толуп тургандагы суйкайган жаш сулуу шаар, көйкөл-

гөн Ысык-Көлдүн алтын кумдуу жээктери, аппак санаторийлер, эс алуу үйлөрү тартыла түшөт. Чолпон-Ата... Зергер акыныбыз Алыкулдун жүрөк тереңинен сыбызгып чыккан мукам ырларынын эң татыналары ушул жерден жаралып, көл толкунуна сугарылып ак чардак болуп учканбы. Бүгүн ал—Бүткүл Союздук ден соолук аймагы, Ысык-Көлдүн курорттук борбору.

Жаш шаар кийинки жылдарда дүркүрөп өнүгүп, күн өткөн сайын көркүнө келүүдө. Жаңы кабат үйлөр тургузулуп, бүтүндөй микрорайон салынууда. Биз барган күндөрү жаңы мейманкана курулуп жатыптыр. Айланасында жаңы эс алуу үйлөрү пайда болуп, мурдагылары көрктөндүрүлүүдө. Шаар калкы да көбөйүп барат. Айрыкча жаштар: жаңы адамдар төрөлүп, өспүрүмдөр жетилип. Ошолордун көңүлү куунак, дени сак өсүп жетилиши коомубуздун келечегин көп жагынан аныктайт. Бүгүнкү бөбөк, өспүрүм —эртең жумушчу, дыйкан, малчы, окумуштуу, жоокер.

Курорт зонасында жашагандын өзү эле ден соолукка даба деген пикирдин негизи туура. Бирок, ошол жагымдуу шарттар толук пайдаланылабы? Кеп мына ушунда.

Ысык-Көлдүн бөксө тоолуу шарттарында машыгуу спортсмендердин даярдыгын арттырып, алардын организмдин такшалтаары эбак далилденип, көп жылдардан бери Кыргыз деңизинин боюнда СССРдин курама командалары машыгуу жыйындарында болуп кетип жатышат. Биз болгон күндөрү ал жерде алыскы Украинанын жаш жеңил атлеттери, велосипедчилери да жүрүптүр, Ысык-Көлдөгүдөй

дартка даба жагымдуу шарттарда машыгып, күч-кубат алыш үчүн украиналык спорт уюмдары каражатын аяган эмес. Кыргызстандын курама командалары да көл жээгинде үзбөй машыгып турушат. Ал эми ушундай ыңгайлуулуктардын ээси болгон көл боюнда, тагыраак айтканда Чолпон-Ата шаарында дене тарбиясы жана спорт кандай абалда болду экен?

Кайсы жерде, кандай шарттарда болбосун, дене тарбиясы менен спорттун өнүгүшү көбүнчө материалдык-техникалык базага, анан да демилгелүүлүккө байланыштуу эмеспи. Жергиликтүү уюмдар бул маселеге кандай карашат? Эл депутаттарынын Чолпон-Ата шаардык аткаруу комитети элдин жашаган жеринде дене тарбия менен спортту өнүктүрүүгө, спорттук жайлардын тармагын кеңейтүүгө кийинки жылдарда олуттуу көңүл бөлүп келген. Буга шаардык аткаруу комитетинин бул боюнча караган маселелери, кабыл алган чечимдери күбө.

Мисалы, 1979-жылдын 18-октябрында кабыл алынган № 221 токтомдо шаардын башкы архитектору И. Акуновго элдин жашаган жеринде жөнөкөй спорттук аянтчаларды курууну кароо жана бул боюнча сунуштарды киргизүү жөнүндө көрсөтмө берилген. Ал эми 1980-жылдын 26-апрелинде шаардык аткаруу комитети «Чолпон-Ата шаарындагы калктын жашаган жериндеги спорт аянтчаларынын иштешинин абалы жөнүндө» маселени карап чыгып, атайын чечим (№ 170) кабыл алган. Анда бул иштеги жетишилген ийгиликтер менен бирге кемчиликтер да баса көрсөтүлгөн.

Алсак, шаар боюнча спорт аянтчаларынын курулушу али начар жүрүп жатканы белгиленип, буга түздөн-түз жооптуу болгон № 107 көчмө механизацияланган колоннанын, ремонттоо-куруу башкармасынын, шаардагы коммуналдык ишканалар комбинатынын жана «Көгүлтүр Ысык-Көл» санаториясынын жетекчилери ишти тездетүүгө милдеттендирилген.

— Бүгүнкү күнгө карата «Көгүлтүр Ысык-Көл» санаторийинен башка уюмдар бул көрсөтмөлөрдү аткарыштын жана бүткөрүүнүн үстүндө,— дейт шаардык аткаруу комитетинин дене тарбиясы жана спорт боюнча инструктору К. Бараканов. Балдары көрүнгөн жерде оромпой тээп, чүкө атышып, карта ойноп же хулигандык кылгандан көрө татынакай спорттук формачан тизилип алып көнүгүүлөрдү жасап, спорт оюндарын ойноп ден соолугу чың болушун санаторийде эмгектенишкен ата-энелер каалабайт бекен? Баса, хулигандык жөнүндө. Шаардык аткаруу комитетинин жашы жете электер комиссиясынын жооптуу секретары Ворочева «Көгүлтүр Ысык-Көл» санаторийлеринин айрым кызматкерлеринин балдары тартипсиз, майда хулигандык кылышаарын, башкы врач Ибраевдин уулу да бир ирет комиссияда каралганын айтты.— Спорт иштери жакшы жолго коюлганда балдардын тартип бузуулары кескин азаяр эле,— дейт ал.

Жаш шаардын спорттук келечеги кең. Бул тууралуу инструктор Бараканов сыймыктануу менен айтат. Айрыкча, улуттук оюндарды өнүктүрүүгө өзгөчө көңүл бурулууда. Буга Кыргызстанда алгач ирет Чолпон-Атада ордо

оюну үчүн атайын арена курулуп жатканы күбө. Анын долбоорун жергиликтүү художник Кубан Абдраков түзүп, Фрунзеде бекитилген. Аны кооздоп жасалгалоого республикабыздын көркөм фондусу милдеттенген. Долбоорго караганда арена кадимки ордо чийининдей тегерек ички жана сырткы аянттардан, аянтты бойлото көрүүчүлөр үчүн катар орундуктардан жана дого түрүндөгү кооз дарбазадан турат. Аренадын айланасы көрктөндүрүлүп, эс алууга ыңгайлаштырылган. Шаардын дагы бир спорттук сыймыгы, бул—кайык айдоо боюнча балдардын спорттук мектеби.— Бул мектепти жаратууда инструктор Баракановдун демилгеси көп,— дейт «Колхозчу» спорт коомунун райондук советинин председатели А. Калбаев.

— Жаш кайыкчылардын мектебин түзүүнүн алдында көп ойлондук,— дейт Бараканов сөз кезегин алып.— Областтын, Ысык-Көлдүн шарттарында спорттун кайсы түрүн өнүктүрүү ылайык, республикалык мелдештерде башка областтардан эмнебиз менен айырмалана алабыз? Мына ушундай терең талдап, таразалап көрдүк. Велоспорт, жеңил атлетика десек, Фрунзе менен Ошто биздегиден артык шарттар бар, Нарын менен Таластан айырмабыз жок. Акыры келип кайык айдоого токтолдук. Чындыгында эле спорттун бул түрү республиканын башка жерлеринде биздегидей шарт жок. Көйкөлүп көл жатат. Толкун жетпеген тынч булуңду гана табыш калды. Ал да табылды. Балдар эми жыл бою машыга алышат.

Жаштарды дене тарбиясы менен спортко кеңири тартууда белгилүү спортсмендердин

таасири күчтүү. Жыл сайын көл боюнда машыгып кетип жатышкан өлкөнүн курама командаларынын мүчөлөрүн албаганда деле Олимпиадалык оюндардын каарманы Сатымкул Жуманазаров эл аралык мелдештерге катышкан СССРдин кросс боюнча чемпиону Элдар Деникеев, белгилүү марафончу жубайлар Путиловдор өндүү жердештерибиз менен жергиликтүү жаштардын, мектеп окуучуларынын кызыктуу жолугушууларын, көрсөтмө мелдештерин уюштурууга эмне үчүн болбосун? Ишти туура уюштура билгенде аталган спортсмендер буга каршы болбос эле. Тескерисинче, алар спортту ар тараптан пропагандалоого милдеттүү.

Жогоруда айтылгандай, Чолпон-Атада, дегн эле Ысык-Көлдүн шартында жеңил атлетиканы, велосипед спортун, кайык айдоону, ат спортун өнүктүрүү жакшы натыйжаларды бермекчи. Жергиликтүү органдар буга түшүнүү менен мамиле кылышууда. Милдет — ошол жакшы башталыштарды комсомолдук камкордукка алып, жергиликтүү жаштарды дене тарбиясы менен спортко активдүү тартууда турат. Ат спорту демекчи, шаарга канатташ № 54-жылкы заводунда болгонубузда анда көп жылдардан бери аттарды көнүктүрүүгө ыңгайлуу шарттын жоктугу, атканалардын жылууланбаганы, тоюттун жетишсиздиги билинди.— Жылкылар кээде эки-үч күнгө жем-чөпсүз калышат, — дейт заводдун спорттук секциясынын улуу машыктыруучусу, СССР спортунун чебери Алексей Власов. — Бизди көп жылдан бери тынчсыздандырган маселе—кышында машыгуучу манеждин жоктугу. Бул тууралу тийиштүү уюмдарга бир

нече жолу кайрылдык.— Былтыр күзүндө республиканын айыл-чарба министрствосунун өкүлү келип, абал менен таанышып кеткен, «Колхозчу» спорт коомунун республикалык Советинен, ат спорту жана азыркы беш түр боюнча олимпиадалык резервдеги балдардын-өспүрүмдөрдүн республикалык спорт мектебинен көп жардамга муктажбыз. Спорттук секциядагы өспүрүмдөр ат спортуна абдан кызыгышат. Бирок, аттарга жүгөн, ээр-токум жетишпейт. Ошондуктан кезектешип машыгууга же атка жайдак минүүгө туура келет. Комсомолдун райондук комитети мен иштегенден бери бир да жолу биздин секциянын иштерине кызыгып кайрылганын көрө элекмин.

Алексей Власовдун өзү Чолпон-Атада чоңоюп, мектепти ушул жерден бүтүргөн. Оунчу класста окуп жүрүп ат спорту боюнча I разряддын нормасын аткарып, мектепти бүтүргөн соң ошол өзү машыккан секцияда иштеген. Кийин аскерге чакырылганда машыктыруучусу, Мехикодогу Олимпиадалык оюндардын катышуучусу В. Брюховецтин көрсөтмөсү менен ЦСКАнын секциясына кабыл алынган. Дал ошол атактуу спорттук коллективде машыгып жүрүп, СССР спортунун чеберинин нормасын толтурду. Өлкөнүн курама командасына да мүчө болуп, Олимпиада—80ге даярданып жүрдү.—ЦСКА мен үчүн спорттук өркүндөөнүн чоң мектеби болду,— дейт ал сыймыктана.— Иван Қалита, Елена Петушкова өңдүү чеберлер менен бирге машыктым, алардан көп нерсени үйрөндүм. Мына ошолорду толук пайдаланып жаштарды мыкты чабандестерден кылып тарбиялагым ке-

лет. Теориялык сабактар үчүн класстык бөлмө болсо эң жакшы болоор эле.

Баса, Олимпиада—80дин чемпиону жана күмүш байгечиси, жердешибиз Александр Блинов минген «Глазун» дал ушул № 54-жылкы заводунда тапталган. Республикалык спорт мектептерине, курама командаларга да бир нече мыкты аттар тапталып жөнөтүлгөн. Заводдун атчандар командасы улуттук оюндар боюнча республикалык мелдештерде дайыма алдынкы орундарды ээлеп келүүдө. Өз кезегинде республикалык спорттук уюмдар жылкы заводуна эмне үчүн конкреттүү жардамды бербей жатышат деген орчундуу суроолор туулат. Учурдан пайдаланыпбул суроону Кыргыз ССР Айыл чарба министрствосуна, республиканын спорт комитетине, «Колхозчу» спорт коомунун республикалык Советине жана жергиликтүү, партиялык, советтик чарба органдарына багыттайбыз.

Бүткүл Союздук курорт зонасы... Демек, Ысык-Көл—дартка даба, ден соолук аймагы. Ал эми КПССтин XXVI съездиндеги Отчеттук докладда «Адамдардын саламаттыгы дене тарбиясы менен спортту өнүктүрүүдөн ажырагыс» деп баса белгиленген. Мунун негизинде ден соолук аймагынын борбору болгон Чолпон-Атаны дене тарбиясы менен спорт өнүккөн шаарга айландырууга болбойбу?

СПОРТКО ЫНАК КОЛЛЕКТИВ

Кандай гана жаңы иш болбосун дайыма кыйынчылык менен башталат эмеспи. Турмуш элегинен өткөн бул акыйкатты ар бир-биз эле билсек дагы иш жүзүнө келгенде кыйынчылыктар, менен бетме-бет калганда, чынын айтуу керек, ар кимибиз эле ага туруштук бере албайбыз. Ошондуктан коомдук турмуштун кайсы гана тармагында болбосун жаңылыкты ишке киргизип жаткан адам дайыма менде урматтоо сезимин пайда кылат. Анткени ал адам кандайдыр бир деңгээлде тобокелге да барып, анын үстүнө өз мойнуна чоң жоопкерчилик жүктөп жүрөт. Бул жагынан алганда андай кишилерди жаңы нерсе ачуучулар менен салыштырса болчудай.

...Бирикменин дене тарбия боюнча инструктору менен жолугушайын деген оюм ордунан чыкпады.

— Аны азыр кеңседеги бөлмөсүнөн табуу кыйын, — дешти жолуккан адамдарым. — Спорт коомдорунда жүрсө керек. Анын үстүнө ушул жекшембиде Чоң-Ташта «Кыш менен спорттун майрамын» өткөрөбүз. Ошону уюштуруу маселеси менен чуркап жүргөн чыгаар.

Ачыгын айтсам мурда мындай майрам бар экендигин укпаптырмын. Албетте, «Кыш майрамы» дегенди көп эле укчумун, бирок мында «Кыш менен спорт» болуп жатпайбы.

— Таң калыштуу эч нерсе деле жок, — деди бирикменин профсоюздук уюмунун же-

текчиси Антонина Николаевна Перепадина,— жумушчуларыбыз бир четинен кыш майрамын белгилеп жатса ага удаа эле спорттук мелдештер өткөрүлө берет. Үй-бүлөлөрдүн ортосунда түрдүү атаандашуулар уюштурулат. Маселен үй-бүлөсүн бүт чанага салып аталары мерчемдүү жерге чейин жарышат. Деги мындай атаандашуулардын түрлөрү көп. Славик аларды ойлоп табууга шыктуу. Ошондуктан майрамдарыбыз дайыма кызыктуу өтөт— жумушчулар ыраазы.

Мурда «Кыш майрамдары», «Ден соолуктун күндөрү» чынын айтсам көп деле көңүлдүү өтчү эмес. Адатта жекшемби күндөрү бирикменин алдына келген автобустарга түшүп Чоң-Ташка, жайкысын болсо суу сактагычка жөнөчүбүз. Баргандан кийин ар ким өз үй-бүлөсү, санаалаштары менен топ-топ болуп олтуруп алып, ала келген тамактан жеп, жай болсо гүл терип, келөкөдө жатып, кыш болсо бир аз чана тебимиш болчубуз,— дейт elektrik Олег Орлов.— Бирикмеде Славик дене тарбия боюнча уюштуруучу болгондон бери абал өзгөрдү. Абалдын кандайча өзгөргөнүн Святослав Игнатюк менен жолуккандан кийин өз оозунан уктум.

Анда Славик дене тарбия институтун жаныдан бүтүп бирикмеге ишке орношкон. Жаш, анын үстүнө дене тарбиясы боюнча адис болгон соң аны бирикменин ар бир эле массалуу ишине тарта беришчү. Эмгекчилердин демонстрациясыбы— «Славик, алга», «Кыш майрамыбы»—«бол, Славик». Бир эки жолу жумушчулардын «Кыш майрамын» «Ден соолук күнүн» өз көзү менен көргөндөн кийин мындай ойго келди: «Эмне үчүн мына

ушундай жерлерден элди кызыктырчу оюн зоокторду уюштурууга болбосун».

Биринчи жолу бул оюн ишке ашырганын бирикменин жумушчуларынын көбү күнү бүгүнкүгө чейин сөз кылышат. Мурда «Ден соолук күндөрү» жумушчулар көбүнчө өз бет алдынча күнгө кактанып, анан каалаганда бир чүмкүп чыгып, жата беришээр эле. Славик бул ирет топ, алкакча, жип—мелдеш уюштурууга керектүү буюмдарды алып алган.

Жумушчулар суу сактагычтын тегерегине жайланышкандан кийин Славик жарыя салды:

— Жолдоштор, азыр мелдеш уюштурулат. Кимде-ким мобул алкакчага топту даана ыргытса байгеге сувенир алат.

Алгач адамдар бири-биринен тартынып, чечкинсиз болуп турушту. Мындайда жаштар ишке жарайт эмеспи, четте олтурган бир топ жигит Славикке басып келди. Көрсө алкакка так ыргытуу оңой-олтоң иш эмес көрүнбөйбү, балдар биринен сала бири так ыргыта албай жатышты. Оюнга берилип жатып, калган адамдарды кандайча кызыктырып жатканын өздөрү дагы сезбей калды. Бир мезгилде суудагы алкакка топ ыргытууну каалагандардын саны элүүдөн ашып кетти... Андан соң суунун ичинде аркан тартыш оюну болду. Эки тарапка бөлүнүп алышып суу ичинде аркан тарткандагы кызыкты айтпа. Кимдир бирөөлөр чындап аркан тартып жатса, кээси жөн эле өз жанын сууда араң кармап жүрөт. Бирин-экин суу жутуп алгандар да болбой койгон жок. Кандай болсо да ал жолку «Ден соолуктун күнү» өз маңызына толук жооп берди. Биринчи ирет коллектив-

дин турмушуна жаңы илеп киргендей болду. Анткени коллективдүү мелдештерди өткөрүү атаандашуу уюштуруу жумушчуларга коллективдүү эс алуу канчалык кызыктуу экендигин сездиргенсиди.

Мына ошондон тартып жумушчулардын коллективдүү эс алуулары спорттук чыныгы атаандашуулардын учуруна айланып калды. Фрунзедеги «1-Май» өндүрүштүк кийим тигүү бирикмесинин коллективинин турмушуна Святослав ушуну менен экинчи «өз салымын» кошкону эле. Ал эми биринчиси өзүнө сөз кылууга арзыйт.

...Мурда кандайдыр бир себептер менен бирикмеде өндүрүштүк гимнастика өткөрүү иши жолго коюлган эмес. Институттун жаңы бүтүрүүчүсү Святославдын ишмердүүлүгүнүн чыныгы биринчи сыноосу ушул болду. Алгач бирикмеде көнүгүүлөрдүн комплекси жазылган магнитофон орнотуп, бардык агрегаттарда бир мезгилде өндүрүштүк гимнастика өткөрүүнү болжолдошту. 1979-жылдын октябрь айынын күндөрүнүн биринде бардык агрегаттар ишин токтотуп, көнүгүүлөр жазылган магнитофондун үнү жаңырды:

— Көңүл бургула, жолдоштор. Өндүрүштүк гимнастиканы баштайбыз...

Тигүүчүлөрдүн кээси магнитофондун айтуусу боюнча көнүгүү жасаса, айрымдары — көбүнесе улгайып бараткан аялдар аларды карап олтурушту.

Өндүрүштүк гимнастиканы кандай жасап жатышкандыгына көз жүгүртүп, агрегаттарды аралап жүргөн Святославды улгайып калган тигүүчү токтотту:

— Айланайын уулум, бери келчи.— Ал

аял бирикмеде урмат-сыйга ээ, эмгек алдыңкысы эле. «Коммунисттик эмгектин эпкндүүсү», сыйлыктардан да кур эмес.— Жаштар муну жасаса мейли, бизге окшогондорго эмне жок, серектеп. Анын үстүнө иштен дагы элди алагды кылып. Андан көрө бул убакытта мен бир топ тигишти жүрүп үлгүрбөйт белем.

Святослав бул улгайып калган тигүүчүнү өндүрүштүк гимнастиканын пайдасы жөнүндө түшүндүрүүгө аракеттенип көрдү. Бирок аракетинин текке кеткенине көзү жетти, анткени тигил тигүүчүнү толук ынандыра албаганын сездн. Оюнда жумушчулар арасында түшүндүрүү иштерин жүргүзүү керектигин белгилеп койду.

Айрым цех башчылары Святославга толук түшүнүүчүлүк менен мамиле жасаса, кээси эски тартипти бузгусу келбей, каршы чыгып жатты. Каршы чыкканы — өндүрүштүк гимнастиканы киргизүүгө эч көмөк көрсөтпөгөнү. Ал эми цех башчысы антип жатса жалгыз Святославдын колунан эмне келмек. Бирок кол куушуруп олтуруп калуу алсыздыгын моюнга алууга тете эле. Муну жакшы түшүнгөн Святослав цехтердин дене тарбия иштери боюнча уюштуруучуларынын кеңешмесин чакырды.

Азыр Святослав андай кызыл чеке болуп, далай талаш тартыштарды пайда кылган канча кеңешме, чогулуш болгонун эстей да албайт. Ошондой болсо да акырындап өндүрүштүк гимнастика бирикмесинин турмушуна киришип, орун-очок ала баштаганын кантип эстен чыгарсын. Святослав буга өзү күбө болбодубу.

Күндөрдүн биринде Святослав адатынча жумушчулар өндүрүштүк гимнастика жасап жаткан учурда цехтерди аралап жүргөн. Күтүлбөгөн жерден баягы улгайып калган аялдын агрегатынын жанында «эски тааныш» кезиктирди. Тигил аял да Святославды көрө коюп, жүзүн жылмаюу аралады.

— Славик, сен өткөндө туура айтыпсың. Көрдүңбү, мен, кандай, көнүп калдым...

Буга чейин бирикме кварталдык, айлык, жылдык пландуу тапшырмасын аткара албай келген. Ал эми өндүрүштүк гимнастика ишке киргизилгенден кийин кварталдын планы ашыгы менен аткарылды. Жыл башында адатта болчу жылдык чогулушта жаш адис, анын үстүнө тири карак көрүнөт деген кыязы да Святославка сөз беришкенде, ал:

— Өзүнүздөр күбө — октябрь айында коллективге өндүрүштүк гимнастика киргиздик эле, акыркы кварталдын пландуу тапшырмасы аткарылды, — деп ишенимдүү айтканда зал ичи, айрыкча президиумда олтургандар — алардын арасында министерствонун да өкүлү бар, жандана түшүп, аргасыздан күлүп ийишти.

Святослав иш жагдайын жакшы түшүнгөн. Бирикменин дирекциясы менен администрациясынын пландуу тапшырманы аткаруу үчүн көп аракет жасаганын, жумушчулардын мыкты эмгектенгенин — бир сөз менен айтканда баарын тегиз таразалай алган. Ошондуктан өндүрүштүк гимнастиканын маанисин чындап көтөрүү үчүн мына ошондой деп айтып койду.

Мезгил өткөн сайын бирикмеде өндүрүштүк гимнастика жасоо иши жөнгө салына

баштады. Иштин жакшы жагына жылышы көбүнесе цехтердеги дене тарбия боюнча уюштуруучулардын демилгелүүлүктөрүнө, алардын ишке ынтызарлыгына байланыштуу. Жалгыз Святослав ишти алдыга көп жылдыра албастыгын өзү деле мойнуна алат.

Беш жылдын аралыгында бирикмеде өндүрүштүк гимнастика жасоону уюштуруу иши дагы бир топ өзгөрүүлөргө дуушар болду. Эгер мурда—жаңы башталганда көнүгүүлөрдү бардык цехтер бир мезгилде жасаса, азыр андай эмес. Анткени цехтер, агрегаттар түшкү дем алууга ар кайсы убакытта, кезектешип кетишет. Ал эми мындай болгон соң айрым цехтин жумушчулары түшкү дем алууга жарым же бир саат калганда өндүрүштүк гимнастика жасап калышат. Тамактануу алдында жасалган көнүгүүнүн эмгек өндүрүмдүүлүгүн жогорулатууга көмөктөшүүсү сокур тыйынчалык экендиги өзүнөн өзү түшүнүктүү эмеспи. Ошондуктан азыр ар бир цех өзүнүн иш күнүнө карата ылайыкташкан график боюнча күнүнө үч маал өндүрүштүк гимнастика жасайт.

Дагы бир өзгөрүү — азыр баягыдай магнитфон менен эмес, цехтин дене тарбия иштерин уюштуруучусунун көрсөтмөсү алдында көнүгүү жасайт. Айталы № 2-агрегаттан тигүүчү Миля Киндер жетектесе ВТО цехинен Татьяна Манченко алып барат. Белгиленген учур келгенде кыздар агрегатты бүт өчүрүп, өздөрү цехтин баш жагына барып бирикменин методикалык советинде иштелип чыккан көнүгүүлөрдүн комплексин жасай баштайт. Жума сайын көнүгүүлөрдүн комплекси жанырып турууга тийиш.

Өндүрүштүк гимнастиканы киргизүүнүн эң башкы максатынын бири — эмгек өндүрүмдүүлүгүн арттыруу. Арийне, оорулардын санын кыскартуу дагы анын милдеттерине кирет. Бул жагынан алганда өндүрүштүк бирикменин коллективинде жылыш жок эмес. Өндүрүштүк пландуу тапшырма көпчүлүк учурда аткарылат. Ал түгүл ашыгы менен аткарган учурлар аз эмес. Ал эми оорулардын кыскарышы дагы негизинен сезилерлик десе болчудай. Өндүрүштүк гимнастика боюнча методикалык советтин мүчөлөрү мындай талдоо жүргүзүшкөн. 1982-жылдагы коллективде кесиптик оорулардын саны менен 1983-жылдагыны салыштырышкан. Мындай талдоо жүргүзүү жыл ичинде оорулардын саны 200гө азайганын көрсөттү. Жакшы көрсөткүч. Бирок кесиптик оорулардын санынын кыскарышынын себебин өндүрүштүк гимнастикадан гана көрүү чоң жаңылыштык болоор эле. Анткени бирикмеде мындан тышкары спорттук иш-чаралар дагы жүргүзүлөт эмеспи. Айталы ден соолук чыңдоочулардын тобу, жалпы дене тарбия боюнча даярдоо тобу, жалпы эле спорт иштери.

1983-жылдын алгачкы айларынан тартып бирикмеде ден соолук чыңдоочулардын тобу уюштурулган. Топтун ишине Святослав жетекчилик кылат. Моюнга алыш керек; азырынча бул топко бирикменин коллективинин көпчүлүгү тартыла элек. Анын зарылчылыгы деле болбойт го деп ойлойм, ошол үчүн азыркы абалы деле жакшы сөз айтууга арзырлык.

...Алгач ден соолуктарын чыңдоону каалагандардын саны абдан аз эле. Себеби көбүнчө улгайып калган аялдар толгондон кийин

«ушу кебетем менен кантип машыгам» деп тартынып, өздөрү каалап турса дагы атайын түзүлүүчү топко жазылуудан баш тартышты. Албетте, алардын ичинен чечкиндүүлөрү болбой койгон жок, бирок алар өтө аз болучу. Мындайда көрсөтмөлүүлүк, элди иш менен ынандыруу сыналган каражат экенин Святослав жакшы билчү. Ошондуктан кезектеги «Ден соолук күнүндө» ден соолуктарын чыңдоочу топтун катышуучуларынын машыгууларын талаада, ачык асман алдында — эң негизгиси коллективдин көзүнчө өткөрүүнү белгиледи.

Ал күнкү мелдештерди өткөрүү жоопкерчилигин ишенимдүү жардамчыларына жүктөп, өзү ден соолук чыңдоочу топтун катышуучулары менен алек болду. Машыгуулар аяктаганча аларды бир топ киши жарданып карап турганын байкады. Алардын ичинен слесарь О. Орлов чечкиндүүлүк кылып биринчи болуп басып келди:

— Славик, улгайганыма карабай мени өз тобуңа кошуп алчы?

— Мени да...— далистөөчү Татьяна Манченко үн катты.

— Мени да...— Динара Малабаева дагы өз калоосун билдирди.

Ошол күнү эле ден соолук чыңдоочулардын тобу он чакты адамга көбөйдү.

Азыр алардын саны 60ка жетип калды. Ар түрдүү курактагы, түрдүү кесип ээлери. Эң улуусу баягы Олег Орлов аксакал — 53 жашта. Ден соолук чыңдоочу топко жазылгандан бери өзүн сергек, тыкан сезип калганын жашырбайт. ГТОнун комплексинин нормативин тапшырууга келгенден дайыма ал-

дыңкы сапта. Мелдештерде болсо өзүн эч качан жалгыз сезбейт. Анын теңтуштары В. А. Калашникова, В. Т. Татаренко, А. А. Оноприенко дайым атаандаш болууга жарайт. Өткөндө «жөө күлүктөрдүн күнүндө» чогуу машыккан теңтуштар жаштарга куйрук улаш келгенде цехте чогуу иштешкен замандаштары таң калгандыгын жашырышкан жок.

«Жөө күлүктөр күнү» демекчи эки жылдан бери «1-Май» өндүрүштүк кийим тигүү бирикмесинин коллективи жогорку уюшкандыкты көрсөтүп келүүдө. Эки жылдан бери «жөө күлүктөр күнүндө» борбор шаарыбыздагы ишканалардын арасында биринчи орунду колдон чыгара элек.

Байге жөнүндө сөз болуп кеткен соң коллектив 1982-жылы дене тарбия жана спорт иштеринин жүргүзүлүшү боюнча Фрунзе шаарында социалисттик мелдештин жеңүүчүсү болгондугун эстен чыгарып коюу жарабас.

Дегинкиси бирикмеде дене тарбия спорт иши жакшы жолго коюлгандыгын белгилей кетүүгө милдеттүүбүз. Бирикменин администрациясы менен жергиликтүү профсоюздук уюму бул ишти ар дайым колдоого алып турат. 1981-жылы КПСС Борбордук Комитети менен СССР Министрлер Советинин «Дене тарбия менен спорттун массалуулугун мындан ары арттыруу жөнүндөгү» кабыл алган токтомун фабком менен профкомдун кеңейтилген заседаниесинде талкуулап, конкреттүү иш чараларды жүзөгө ашыруу белгиленген. Жылда кабыл алынчу коллективдүү келишимге дене тарбиясы менен спорт атайын пункт болуп киргизилген. Мындан тышкары

Бирикмеде цехтер ортосунда, бригадалар арасында жайылтылган социалисттик мел-мелдештин жыйынтыгын чыгарууда «дене тарбиясы жана спорт менен машыгуу» деген пункт чечүүчү мааниге ээ. Эгерде цех же бригада өндүрүштүк планын ашыгы менен аткарып, бирок дене тарбия жана спорт менен достугу анча эмес болсо, байгелүү орундан кур калды деген сөз. Мындай иштиктүү чаралар албетте, коллективде дене тарбия менен спорттун массалуулугун арттырууга өбөлгө болбой койбойт.

Кийинки кездерде бирикмедеги жумушчуларды ГТОнун комплексинин нормативин тапшырууга даярдоо ырааттуу жүргүзүлүүдө. Ишкананын дене тарбия боюнча совети күн мурунтан атайын график түзөт. Графикте биринчи кезекте жумушчулардын кайсы мөөнөттө иштегендиги эске алынгандыгы белгилөөгө татыктуу. Кезеги келген цехте ошол күнгө карата кулактандыруунун илиниши көнүмүш нерсе. Мунун өзү жумушчулардын уюшкандыгын арттырууга багытталгандыгы жашыруун эмес.

ГТО нормативинин комплексин тапшыруу оңой олтоң иш эмес экендиги баарыбызга жакшы маалим. Ошондуктан ар бир адам биринчи жолкуда эле нормативди толтура коюусу кыйын. Демек, жумушчу даярданууга тийиш. Аны үчүн бирикмеде атайын топ түзүлөт. Атайын топтордун түзүлүшү ишканада ГТО комплексин тапшырууга формалдуу эмес, ишкердүү мамиле жасагандыгынан кабар бергенсийт. Маселен өткөн жылы эки жүзгө жакын жумушчу значок ээси болсо,

төрт жүздөн ашууну атайын даярдануучу топто машыгып жатышат.

Мына ушундай мамиледен улам коллективде барган сайын ГТОнун комплексинин нормативин тапшыруу бир жолку убактылуу иш эмес экендигине өз тажрыйбасын ынангандардын саны арбып келет.

Эгер мурда Наташа Ушкова спорт менен машыгууга көп ынак эмес болсо, ГТОнун комплексинин нормативин толтургандан бери дене тарбиясы менен такай машыга баштады. Коллективдин волейбол командасынын капитаны, жаштардын комсомолдук жетекчиси Динара Сыдыгалиева да спорт менен достошууну ГТОдон баштаган.

Жылдар өткөн сайын өлкөбүздө «Атам, апам жана мен — спорттук үй-бүлөбүз», «Бүт бригадабыз менен стадионго» сыяктуу массалык кыймыл кеңири кулач жаюуда. Өнөр жай өндүрүшүнүн республикада өпүккөн жеңил өнөр жай тармагынын белдүү ишканаларынын бири болгон коллективде мындай кыймыл көз кырынан чыгып калуусу эч мүмкүн эмес.

Коллектив катышкан массалуу спорт майрамдарынан фурнитур цехинен В. Бойконун үй-бүлөсүн дайыма көрүүгө болот. Үй-бүлө мүчөлөрү — өмүрлүк жолдошу менен эки баласы мелдештердин, спорттук оюндардын жөн гана көрүүчүсү болбостон, активдүү катышуучусу. Ал эми алардын үй-бүлөсүнөн мөрөй талашчу үй-бүлөлүк командалар ишканада четинен табылат. Алсак А. Боронованын, М. Даммердин жана башкалардын үй-бүлөлөрү. Үй-бүлөлүк командалардын байгесине коюлган түрдүү торттордун даамы өзгө-

чө таттуу, сувенирлердин баасы өзгөчө кымбат болгондугу да ушундан улам.

Бригадалардын дене тарбиясы менен спорт боюнча кароосу, мындайча айтканда атаандашуусу өзүнчө сөз кылууну талап кылат. Анткени жогоруда белгилеп кеткендей социалисттик мелдештин жыйынтыгын чыгарууда бригада мүчөлөрүнүн дене тарбиясы жана спорт менен машыгуусу негизги көрсөткүчтөрдүн бири. Ушундан улам бригада мүчөлөрү өндүрүштүк пландуу тапшырманы аткарууга гана көңүл бөлбөстөн, дене тарбиясы жана спорт менен эриш-аркак жүрүүгө чоң маани беришет.

Өткөн жылы коллективде өткөрүлгөн кароого 31 бригада катышкан эле. Алардын ичинен биринчи орунду Зоя Афанасьева жетектеген комсомолдук жаштар бригадасы жеңип алды.

Мындан тышкары бирикмеде жылына эки ирет өндүрүштүк гимнастикага катышуу боюнча бригадалар ортосунда кароо өткөрүлүп келүүдө.

— Бригада мүчөлөрү толугу менен туристтик жүрүшкө чыккан учурлар дагы чанда эмес,— дейт бирикмедеги туристтик секциянын жетекчиси, механик, СССР спортунун чеберлигине кандидат Николай Фадеев. — Коллективде туристтик жүрүш үчүн керектүү курал жабдыктардын баары бар. Мына эми жаз чыкса секциянын 140тан ашуун мүчөлөрү жүрүшкө чыга баштайбыз.

Туристтик жүрүштөрдү уюштуруу үчүн рюкзак, уктоочу палаткалардын болушу эле жетиштүү. Ал эми жүрүшкө даярдануу үчүн дене тарбия көнүгүүлөрүн белгилүү ыкма бо-

юнча машыгууларды өткөрүү талап кылынат эмспи. Маселенин бул жагдайына келгенде коллективдин туристтери спорттун калган түрлөрү менен машыгууну каалаган жумушчулар менен бирдей абалда. Бирикмеде бир дагы спорт аянтчасы жок. А спортсмендер кайда машыгат болду экен?

— Көбүнчө шефке алган № 4 орто мектебинин спорт залын арендалайбыз. Бизден бөлөк дагы уюмдар көп болгондуктан айрым учурларда мектептин спорт залы жумушчулар үчүн ыңгайлуу учурда колго тийбей да калат,— дейт бирикменин дене тарбия боюнча инструктору С. Игнатюк.— Ошол себептен «Спартак» стадионун, борборубуздагы айыл чарба машиналарын жасоочу М. В. Фрунзе атындагы заводдун бассейнин, Свердлов районунун мылтык атуучу жайын арендалаганга аргасызбыз.

Өзүңүздөр күбө болгондой ишканада спорт аянтчалары, жабык зал жөнүндө сөз козгоо оорчулукка турат. Ошого карабастан бирикменин дене тарбия боюнча коомдук инструкторлору, уюштуруучулар кол куузуруп олтуруп бербей аракеттенүүнүн, изденүүнүн жолунда. Күндөлүк иштери, проблемалары, түйүндүү маселелери менен алпурушунун үстүндө. Ал эки коллективде проблемалар болсо бир топ.

— Коллективге жаңыдан аралашкан жаштар маселесин эле алалы,— дейт № 2 агрегаттын дене тарбия иштери боюнча уюштуруучусу М. Киндер.— Эгерде жаңыдан ишке киргенден тартып жумушчуну дене тарбия менен спорт иштерине аралаштырбасан,

кийин аны кызыктыруу көп түйшүк алып келээри бышык.

Миляннын пикирине кошулбай коюуга болбойт. Анткени эки миңден ашуун жумушчу-ну баш коштуруп турган коллективге жаштар арбын келет. Жыл сайын базалык окуу жай болгон № 17 кесипчилик-техникалык окуу жайынан эле жыйырмадан ашуун бүтүрүүчү келет. Орто мектепти бүткөн соң түз эле өндүрүшкө келгендердин саны канча дейсиз. Демек жаңыдан ишке келгендерди дене тарбиясы жана спорт менен машыгууга, башкача айтканда жаштарды коллективде орун-очок алып, тез аралашып, кетүүсүнө жетишүү маанилүү милдеттердин бири.

— Бирикмеде жолуккан адамдарымдын көбү өздөрүн түпөйүл кылып жүргөн жалпы иш жөнүндө кеп кылып жатышты. Айрымдары мектеп бүтүрүүчүлөрүнүн дене тарбия боюнча даярдыгынын начардыгына нааразылыгын билдирсе, кээси кесипчилик-техникалык окуу жайын бүтүрүүчүлөрү спорт менен мурда машыкпай келишкендигине таң калып жатты. Бир сөз менен айтканда «1-Май» кийим тигүү өндүрүштүк бирикмесинин дене тарбия жана спорт турмушу ийгиликтерге, жетишкендиктерге, ошол эле учурда проблемаларга бай.

Мына жакында өндүрүштүк имараттын жанындагы кафенин алдындагы подвал бошоду. С. Игнатюк үчүн мындай ыңгайлуу учур дайым эле боло бербейт. Ошондуктан подвалга дароо «куда түштү».

— Спорттук залдар үчүн ыңгайлуу экен, — дейт Святослав.

Святославдын оюна койсо — оюна кой-

гону тиешелүү суммадагы акча бөлүп берип, администрация жардам көрсөтсө ал жерде жумушчулар жумуштан кийин психологиялык жүктөн бошонуучу бөлмө, атлетикалык гимнастиканын залы, көркөм гимнастика боюнча машыгууларды өткөрүүчү жай кылмак. Азырынча ойдо жүргөн нерсенин акырындап ишке ашаарына ишенбей койбойсуң.

...Акыркы жолку кездешкенимде Святославдын көңүлү жайдары эле.

— Мына, спорт муктаждыктары үчүн он миң сом каражат бөлдүрүп алдым. Буюрса баягы подвалдын маселеси чечилчүдөй.— Святославдын чын ниетинен кубанып турганын сезип турдум. Ангыча бөлмөгө эки кыз кирип келди.

— Чоң-Ташка барчулардын тизмесине бизди кийрип койсоңуз.

— Мына,— деди Святослав тизмени суурмага салып жатып,— «Кыш менен спорт майрамына» барчулардын саны 500дөн ашты. Кааласаңыз сиз да жүрүңүз. Жекшембини көңүлдүү өткөрөөрүңүзгө ишенем..

ӨРНӨКТҮҮ БРИГАДА

«Колхозчу» айылдык ыктыярдуу спорт коомунун республикалык советинин пленуму өтүп жатты. Анда СССР элдеринин жайкы сегизинчи Спартакиадасынын финалдык мелдештеринде Кыргызстандын делегациясынын жетпшкен көрсөткүчтөрүнө республиканын айылдык спортсмендеринин кошкон салымы жөнүндө талкуу болуп, абал терең талдоого алынганы менен катар сөздүн чордону КПСС Борбордук Комитети менен СССР Министрлер Советинин 1981-жылдын сентябрындагы «Дене тарбия менен спорттун массалуулугун мындан ары жогорулатуу жөнүндөгү» токтомунун айылдык жерлерде турмушка ашырылып жатышы жөнүндө жүрүп жатты. Советтик дене тарбия кыймылын дагы да кеңири өнүктүрүп, анын бүткүл элдүүлүгүн камсыз кылууда дене тарбия коллективдеринин күндөлүк иш практикасында көптөгөн жаңы демилгелер, массалуу иштин ийкемдүү формалары колдонула баштагандыгы жөнүндө маалыматтар жасалды.

Пленумдун катышуучуларынын көңүлүн Калинин районундагы Ильич атындагы колхоздун «Улан» саанчылар бригадасынын «Известия» газетасынын байгесине Бүткүл союздук кароо-конкурсунда жетишкен ийгилиги жөнүндөгү сөздөр, бригадир Токойбек Абдылдаевдин «Бригадабыз менен стадион-

го» деген ураандын алдында жүргүзүлүп жаткан алгачкы иштер тууралуу пикир алышуусу өзүнө бурду. Баса, конкурстун алгачкы жыйынтыктары боюнча бригада диплом менен сыйлангандыгын айта кетүү керек. Беш-алты минутанын ичинде мындай кунт коюп үйрөнүүгө татыктуу өрнөк жөнүндө толук баяндоо, албетте, мүмкүн эмес. Пленум аяктаган соң Токойбек менен иш ордунда — сүт-товар фермасынын өзүндө кеңири маектешүүгө макулдаштык.

Кара-Балтага алып баруучу жолдо, шаарга бир нече эле чакырым жетпеген жерде, сол тараптагы бир кабат үй — Ильич атындагы колхоздун башкармасынын конторасы. Партиялык уюмдун секретары Кулжан Абдусаматович Жумабаев өзүнүн чакан кабинетинде сүйкүмдүү тосуп алды. Райондук спорт комитетинин председатели Владимир Сергеевич Тен озунуп, менин «Улан» бригадасында болуу максаты менен келгенимди баяндады.

— Эмне үчүн «Улан» бригадасы? Биздин дипломго ээ болгонубуз чын. Биз деп мен бригаданын ийгилигине кошулуп жатам. Себеби, «Уландын» ийгилиги бүтүндөй коллективдин ийгилиги. Алдыда али иштер көп. Бизге жардам керек — деди парторг. — Бул жаңы иш экен. Колубуздан келгенин иштеп жатабыз. Тийиштүү шарт түзүп берүү үчүн жакшы жышаан жасалууда. Ал эми ураанда көрсөтүлгөндөй стадион жок. Ар ким колунда барга ыраазы дегендей аянтча куруп ГТО комплексинин нормативдерин жакшы өздөштүрүү үчүн аракет жасалууда.

— Бул ураандын мазмуну стадионго эле

такалбайт. Анын текши бардык жерде болуусун талап кылуу да кыйын. Негизгиси эмгекчилерди дене тарбиясына, спортко тартуу, өндүрүмдүү эмгекке өбөлгө түзүү,— дедим өз кезегимде жалпы максатты мүнөздөп.— Мүмкүн болсо бригаданын «Улан» деп аталышынын себеби эмнеде? Анын үстүнө саанчылар бригадасы болсо?

— Сурооңуз жүйөөлүү. Бирок, ага өз ордунда жооп алганыңыз оң го. Бригада менен тааныша келгениңизде эле сизге түшүнүктүү болот. Ошол бригада составына кирген экинчи сүт-товар фермасынын профсоюздун уюштуруучусу, бүткүл союздук кароо-конкурса катышуунун демилгечилеринин бири Кулмолдо Бекибаев жаныңызда олтурат. Мурда ал колхоздун дене тарбиясы боюнча штаттагы инструктору болучу. Азыр фермага бирге барып, жол-жобону толук баяндап берет,—деп Кулжан Абдусаматович бизди жолго узатып чыкты.

Экинчи ферма жолдон, бир оокум четте экен. Узик он беш минута чамасы кара жол менен жүргөн соң кенен дамбанын үстүнө чыгар замат темир-бетон калканчалар менен курулган чоң короо көрүндү. Тосмонун ары жагындагы узатасынан кеткен, шифер менен жабылган имараттар сүт-товар фермасы экенин ким да болсо айттырбай билчүдөй. Менин көңүлүмдү өзүнө тарткан дарбазанын сол тарабындагы волейболдук аянтча болду. Теп-тегиз, акиташ менен тууралап чектелген аянтча, эки бекем устунга тартылган төр «Кош келиңиздер» деп таклип кылып тургандай көрүнөт. Көрүүчүлөр да унутулбаптыр. Аянтчанын эки жагында кыркалекей отур-

гучтар орнотулган. Бир нече кадам берирээк турник турат. Биз спорттук залдардан, стадиондордон, гимнастикалык шаарчалардан көрүп жүргөн стандарттуу турник эмес... Жок. Эки устуу орнотулуп, ортосуна диаметри 3—4 см келген темир түтүк орнотулган: Анан эмне, ушул эле жетиштүү эмеспи. Мында разрядчы гимнасттар даярдалып жатыптырбы?

— Турникке назарыңыз түштүбү? Бизге ушул эле жетет. Мында иштегендер эртең менен эрте, айталы саат беште, саанга баратышып бир-эки жолудан тартылып кетсе эле болгону. Короонун ичинде дагы экөө бар. Кыскасы, азырынча «стадионубуз» ушул, — деди менин оюмду бөлүп Бекибаев. Ооба, короонун ичинде, түз эле жолдун боюнда ушундай дагы эки турник орнотулуптур.

Биз фермага келгенде экинчи саан жүрүп жатыптыр. Бригаданын мүчөлөрү менен түздөн-түз иш үстүндө тааныштык. Бөлмөгө кирип келгенибизде жаңы саалган сүттүн даамдуу жыты бетке уруп, оозубузга шилекей толо түштү. Кулмолдого бул көнүмүш болгону менен мени бир өзгөчө чөйрөдө каалгып сүзгөндөй болдум. Ишке тоскоол болбос үчүн жөн эле салам айтышып, баш ийкешип учурашып, саанчы жигиттердин эпчил аракеттерине кумарданып тигиндей карап турдук. Чынын айтсам эркектердин саанда иштегенин биринчи жолу көрүшүм. Эпчилдик, ийкемдүүлүк жактан алар, мага көнүмүш болуп калган саанчы аялдардан эч кем калчудай эмес.

Саан аяктады. Саалып алынган сүттөр тапшырылып бүттү. Саанчылар ап-аппак алжапкычтарын чечинишип, колдорун ысык суу

менен жуунуп сыртка чыкты. Мына ошол жердең жакыныраак тааныша баштадык. Тигил арыкчырай, кара тору келген орто бойлуу жигит, ойлогондой эле, бригадир Токойбек Абдылдаев экен. Жашы жагынан бригаданын калган мүчөлөрүнөн улуураак, токтоо көрүнөт. Тааныша келсек Абдылдаевдердин бригадасы деп кошумча ат койсо да болмок экен. Тойчубек, Шаршенбек. Атасынын атын сураганымча Токойбек озунуп, экөө тең бир тууган инилерим деди. Демек, Абдылдаевдер. Муктарбек Ысакбаев, Салмоорбек Раимкулов — булар саанчылар, албетте, мени менен кошо. Раимбек Баратбаев менен Мукан Шакиров уйчулар.

— Бригададагы жети кишинин бирөө коммунист, мен, Муктарбек КПССтин мүчөлүгүнө кандидат, калгандары комсомолецтер, — деди өнөктөрү менен тааныштырып бригадир. Бардыгынын орто билими бар.

Аңгемелеше басып ферманын кызыл бурчуна да келдик. Мында газеталардын жаңы сандары, столдун үстүндө ойноочу ар кандай оюндар, радиоприемник турат. Аңгыча эшиктен толмоч келген, жаагындагы коюу чаңын күмүш аралаган орто жаштагы адам салам айтып кирип келди. Көрсө ал ферманын башчысы Кубанычбек Жанышбаев экен. Жайланышып олтургуча биздин болочок залыбызды көргүлө деп таклип кылды. Аны макул таптык. Узуну 10, туурасы 5 метр чамасы бөлмөдө ремонт жүрүп жатыптыр. — Мына мында шахмат, дойбу, тогуз коргол жана башка оюндар менен бирге столдун үстүндө ойноочу теннис да болот. Саанчыларга көңүлдүүрөөк болсун деп жакшылап жасалгалоону

чечтик. Эстетика да керек экен. Таманына тактай төшөлүп, үстү атайын материал менен кооздолот. Баш аягы 10—15 күндүк иш,— деп тааныштыруусун корутундулады ферма башчысы.— Мен өзүм да мурда Фрундеги айыл чарба институтунда окуп жүргөндө спортсмен болучумун. Рингде далай жолу салгылашкам. Ошондуктан биздин жигиттер спортко ынтаа көрсөтүп, бүткүл союздук кароого катышууну чечүүсү мени аябай кубандырды. Бокска кызыгуучулар болсо мага жакыныраак болмок. Бирок айырмасы кайсы. Жигиттерибиздин, кыз-келиндерибиздин денелери чын, билектери каруулуу эле болсо болгону.

Бригаданын мүчөлөрү, Токойбектин өзү менен кең-кесири маектешип олтурсаң алардын баары мал жандуу, жерге, чарба ишине сүйкүм, ынтаа эне сүтү менен денелеринин ар бир клеткасына сиңген, өз кесибине чындап берилген жигиттер экенине ынанасың, чарбада мындай дилгир адамдар эмгектенип жатканына чын жүрөктөн кубанасың. Мукан Шакиров адегенде саанчы болуп иштептир. Анан ден соолугуна жараша бул кесипти таштоого мажбур болот. Балким бирөөлөр мал чарбасынан кол үзүп, башка ишке которулмак. Айыл чарбасында иш азбы. Бирок, ал андай жолго барган жок. Өзүнүн кичинекей ынтымактуу коллективинде калды. Уйчулук кесибине өттү. Мына азыр үзүрлүү эмгектенип жатат. Жолдош-жоролору, көнгөн өнөктөрү менен бирге. Дал ушундай бир жакадан баш, бир жеңден кол чыгарган, бир үй-бүлөдөй болгон коллектив кандай гана кыйынчылыкты болбосун жеңип, ийгиликке, ал-

дына койгон максатка жете тургандыгы талашсыз.

Токойбектин өзүчү. Ал бала чагынан эле малга аралашып, мал ичинде өстү. 14 жашында, сегизинчи класска көчөөрү менен аталаш агасы Жапарга жардамга барып, чабандык кесипти өздөштүрдү. Өмүр бою мал өстүрүп келген атасы Абдыкул аксакал уулунун мындай чечимине каршы болгон жок. Бирок окууну таштаба деп насаат кылды. Ата насааты Токойбектин эсинде бекем сакталды. Аны дароо жүзөгө ашыра албаганы менен кийин Ат-Башат орто мектебинин кечки бөлүмүнө кирип аны 1978-жылы пйгиликтүү аяктады. Буга чейин уйчулук кесипти да өздөштүрдү.

Аскерге чакырылып, кызмат мөөнөтүн өтөп кайткан соң өз айдынча уй багууну чечти. Бул кесипти да жакшы өздөштүрдү.

— Уйчу болуп жүргөнүмдө газеталардан саанчы болуп иштеген жигиттер жөнүндө бир нече жолу окуп калдым. Ал турсун биздин колхоздо да саанчылыкка өтүп, анан аялдын иши экен деп таштап кеткендер да болду. Ошондон улам саанчыларыбыздын арасында баланча жигит саанчы болот имиш десе эле, кокуй кайдан чыдасын, жөн эле сөз, эки жумада качып жөнөйт деген пикир бекем орноду. Токтой тургула, мен саанчылыкты көрсөтөйүн дедим. Мени келекелеп, күлкүгө салышты. Ошого карабастан 1976-жылы ушул фермага саанчы болуп келдим. Мына жети жылдан бери иштеп жатам. Баягы ишенбегендердин жаагы жап болду. Эми ал турсун бүтүндөй бригада иштеп жатат,— деп Токойбек канааттана сүйлөдү.

1979-жылы Токойбек Ильич атындагы колхоздо гана эмес райондо биринчи болуп өзүнө максатташтарды топтоп саанчылар бригадасын түзөт. Бирок, ал жигиттерден жалгыз Муктарбек калды. Кеп бул аялдарга энчилеп берилген кесип эмес, анын машакаттуулугунда кала берсе көп күчтү талап кыла тургандыгында экендигине билегине ишенген нөчөн жигиттер ынанды.

— Биздин дене тарбиясына көңүл бура баштаганыбыз, конкурска катышканыбыз беркинен дейсиңерби? Жок. Кээде агрегат иштен чыгып калат. Аны жөнгө салуу үчүн убакыт керек. Саан күтүп турмак беле. Кол менен саашка туура келет. Мына ошондо чамдап көр. Жөн эле колуң талып, манчаларың карышканын айтасыңбы. Ошондо күчтүн керегин айтпа. Колунду укалап да, массаждап да жибересиң. Тигил турниктердин, волейболдун керектигин ошондо чындап билдим. Башка оюндарга караганда волейбол колдун манчаларын мыкты чыңайт. Дене тарбиясына муктаждык ушундан эле чыгып турбайбы — дейт бригадир.

«Агасын көрүп ини өсөт» дегендей, Токойбектин артынан Тойчубек да бригадага келди. Шаршенбек орто мектепти бүткөн соң Советтик Армиянын катарына чакырылды. Кызматын өтөп бүткөндөн кийин ал былтыр эки агасынын катарына турду. Ушинтип бригаданын составы толукталды.

Он биринчи беш жылдыктын тапшырмаларын мөөнөтүнөн мурда орундатуу үчүн социалисттик мелдеште бригада колхоздун биринчи фермадагы тажрыйбалуу саанчы Кыргыз ССР Жогорку Советинин депутаты Тама-

ра Юсупованын «Эдельвейс» аттуу кыз-келиндер саанчылар бригадасын жарышка чакырды.

— Токойбек, аша чаптың көрүнөт. Чактап эле тандасаң болмок мелдешүүчүлөрдү, — деди Жанышбаев.— Алар райондо алдыңкылардан болуп жүрүшөт. Анын үстүнө алардыкы көбүнчөсү экинчи-үчүнчү тууттагы уйлар. Силер быйылкы 1983-жылга негизинен биринчи туут кунажындарды алып олтурасыңар.

— Аныңыз туура, Кукс. Бирок милдеттенме, көрсөткүч да ошого ылайык болот. Дегинкиси биз биринчи туут үчүн эң жогорку көрсөткүчтү камсыз кылсак болдубу. Фермадагы 200 саан уйдун ар биринен 2500 килограммдан ашык сүт алып беребиз. Мен өзүмдүн карамагымдагы уйлардын 3100 килограммга чейин алам. Менимче, бул жогорку деңгээл,— деп бригадир өз пикирин жактырды.

— Бардыгы туура. «Известия» газетасынын байгесине конкурска чыкканы турасынар. Силердин социалисттик милдеттенмеде дене тарбиясы менен спорт боюнча көрсөткүчтөр да бар. Бул жагы кандай болот? Эмне, кыздар командасы менен волейбол ойнойсуңарбы?

— Албетте, жок. Сиз ишти тамашага чалып жатасыз. Кеп волейболдо гана эмес. Эмне үчүн бригаданын бардык мүчөлөрү ГТОнун нормативдерин толук тапшыруусуна, кандай болбосун бир спорттук секцияга катышуусуна, жетише албайбыз. Айталы, биз эркектер арасында, алар болсо кыз-келиндер арасында колхоздук спартакиадада жеңип

чыгышсын. Же мен туура шарт койбой жатамбы?

— Андай болсо туура. Мына эми милдеттенмеңер толук болду. Эмнеси болсо да биздин ферманы жер каратпагыла. Өзгөчө ГТОнун нормативдерин тапшырууга даярдыкты күч алдыргыла. Менимче, алиге чейин гранаталар камсыз кылына элек. Калп айткан менен болобу, деги бул жагынан мактана турган эч нерсеңер жок. Анда-санда ойногон футболуңардан эле болбосо. Районго барганда мен кайсы жерден мылтык атууга машыгууга үйрөнөсүңөр, тактап келейин — деди ферма башчысы.

Мына ушул маектешүүдөн кийин дене тарбия иштери бир кыйла жанданды. Волейболдук аянтча иретке келтирилди. Турниктер орнотулду. Бригаданын ар бир мүчөсү күнүнө кеминде 10—15 жолу турникте тартылууга милдеттүү. Колхоздук мелдештердин бардыгына сөзсүз катышып турушат. Саан аралыгында волейболдон машыгуу да такай өткөрүлүп турат. Натыйжада бригада колхоздун «Ленинское знамя» аттуу көп тираждуу газетасынын байгесине райондук турнирде бардык командаларды жеңип, ийгиликке жетишти. ГТОнун нормативдерин тапшыруу да жолго коюла баштады. Бригаданын ар бир мүчөсү үчтөн норматив тапшырып коюшту.

— Нормативдерин бардыгын бир жылда тапшырып бүтүү оңой-олтоң эмес экен. Чуркоону, граната ыргытууну, турникте тартылууну жакшы өздөштүрдүк. Сууда сүзүү менен мылтык атуудан болсо бир аз кыйналып жатабыз. Бирок, кийинки жылдын жайына чейин аларды да тапшыра ала тургандыгы-

быз шексиз. Эми бул ишке ферманын көпчүлүк жаштарын тартууну алдыбызга максат кылып койдук. Мындагы жүздөн ашуун жумушчулардын көпчүлүгү жаштар, 26сы ВЛКСМдин мүчөлөрү. Ошондуктан өз бригадалардагы көрсөткүчтөр менен эле тынчтанып калбастан ферманын көпчүлүк жаштарын дене тарбиясына жана спортко активдүү катышууга үндөөгө тийишпиз. Колхозубузда «Улан», «Эдельвейс» сыяктуу бригадалар мал чарбасында гана эмес, чарбанын башка тармактарында да түзүлүп, дене тарбиясы менен спортко шыктуулардын катары улам арта берсе дейбиз — деди Токойбек.

— Айтмакчы, бригаданын «Улан» деп аталышы кандай себептен болду? Башкача да атоого болот эле го?

— Ооба, болмок. Бардык сыр ушул наамында турбайбы. «Он алты кыз», «Кыз бурак» дагы ушул сыяктуу наамдар өтө көп. Бригаданын наамы эле анын составын мүнөздөп турат. Ошондуктан «Уланды» эч кандай наам менен чаташтырууга болбойт. Анын үстүнө саанчылар болгондуктан биздин кесибибизди баса көрсөтүүдө. Биз атайылап саанчы жигиттер экендигибизди сыймык менен көрсөтмөкчүбүз. Ал эми алган милдеттенмелерибизди абийирдүүлүк менен аткарган соң ого бетер сыймыкка батмакчыбыз.

Саанчылардын «Улан» бригадасы жакшы жөрөлгө баштады. Аны иш менен бекемдеп жатат. Бригаданын мүчөлөрүнө бардык тараптан ийгиликти он биринчи беш жылдыкта эмгекте болсун, дене тарбиясы менен спортто болсун албан жеңиштерди каалайбыз.

БӨТӨНЧӨ ПРОДУКЦИЯ

Фрунзедеги СССРдин 50 жылдыгы атындагы, прибор жасоочу заводдун парткомунун мурдакы секретары (азыр Октябрь райаткомунун Председатели) Акматбек Касымкулович Нанаев жөнүндө жакында тартылган документалдык фильмде мындай бир кадр бар: ГТО комплексинин нормативдерин тапшыруу боюнча заводдун спартакиадасы шандуу өтүп жатат. Бардык жумушчулар жана кызматкерлер менен бирге стадиондо заводдун жетекчилери да мелдешүүдө: Алардын арасында спорттук формачан, уландай чыйрала, шыңга бойлуу. А. Нанаев да жүрөт.

Муну менен кинематографчылар партиялык жетекчинин көз караштарынын, кызыгууларынын кенендигин гана эмес (ал өзү мурда мыкты спортсмен болгон), республикадагы алдыңкы ишканалардын бири болуп эсептелген бул заводдун парткомунун, администрациясынын, коомдук уюмдарынын дене тарбиясы менен спортко олуттуу маани беришин да баса көрсөтүшкөнү талашсыз.

* * *

Мындан он беш жылча мурда прибор жасоочулар республикада биринчи болуп «Бүт үй-бүлө менен — мелдешке» деген ураан астында заводдук спартакиада өткөрүүнү че-

чишкен эле. Чындыгын айтканда мелдешти уюштургандар бул демилгенин ийгилигинен көп үмүттөнүшпөдү. Бирок, белгиленген саатта стадионго жыйырмадан ашык үй-бүлө келип зор шыктануу менен мелдешкенде алгачкы ишенбөөлөрдүн изи да калбады. Үй-бүлөлөрдүн ушундай мелдештерин уюштургандардын бири ошол кездеги заводдун комсомол комитетинин секретары А. Нанаев болгон.

— Дал ошол мелдештер,— деп эскерет Акматбек Касымкулович,— мага мурда жакшы эле көрүп-билип жүргөндөй көрүнгөн адамдарды дагы терең түшүнүүгө жардам берди. Ошондо жашап эле калган көптөгөн адамдардын бүт үй-бүлөлөрү менен мелдешке келишкени, жеңилише ушунчалык күйүп-бышып, ал эми жеңсе төбөлөрү көккө жете жаш баладай кубангандарынын өзүнөн эле мен дене тарбия менен спортко кызыкпаган адам болбойт, кеп аларды кызыктыра билиште деген бекем тыянакка келдим. Анткени, спортко өзгөчө таандык болгон атаандашуу эмгек тармактарына жана дегеле жашоонун өзүнө да мүнөздүү эмеспи. Адамдар айталык, бүгүндөн эртең мыкты иштөөгө, жашоого умтулат. Мындайга шарт түзүп берүүнүн өзү да сыймыктуу парз.

Фрунзедеги прибор жасоочу завод—жаңыдан торолуп келе жаткан ишканалардан. Ошентсе да мында бекем, ынтымактуу коллектив түзүлгөн. Ишкананын өндүрүштүк көрсөткүчтөрү жылдан-жылга өсүүдө. Болгондо да бардык техникалык-экономикалык көрсөткүчтөргө туруктуу мүнөзгө ээ болду. Эмгек өндүрүмдүүлүгүнүн өсүшүнө негизги

көңүл бурулгандыктан, бул боюнча көрсөткүчтөр жалпы тармактагы орточо деңгээлден бир жарым эсе жогору. Иштин ийгилиги көптөгөн шарттарга байланышкан. Ошолордун бири — өлкөдө биринчи болуп «Прогрессивдүү ой — өндүрүшкө» деген системанын өздөштүрүлүшү. Бул системанын маңызы ишканаланын бардык эмгекчилерин өндүрүштү башкарууга тартууда турат. Мисалы, ар бир адам өз ишинде кандайдыр бир пайдаланыла элек мүмкүнчүлүктөрдү тапса аны сөзсүз ишке киргизүүгө, ал эми проблемага такалса — чечүүгө милдеттүү. Фрунзеликтердин бул тажрыйбасы КПССтин 1983-жылдагы пленумдарынын биринде жактырылган. Жаңы системаны өздөштүрүүдөн зор натыйжалар алынууда. Атап айтканда XI беш жылдыктын үч жылында эле мындан үч миллион сомдон ашык экономикалык натыйжа алынды.

«Прогрессивдүү ой — өндүрүшкө» системасынын бекитилиши заводдун социалдык өнүгүшүнө, ар бир эмгекчинин духовный өөрчүнө да өбөлгө болууда. Аталган система партиянын азыркы кездеги жумушчунун нравалык келбетин калыптандыруу жөнүндөгү талабына жооп берет. КПСС Борбордук Комитетинин июнь (1983-ж.) Пленумунда адамдардын эмгегин, турмушун жана бош убактысын кошуу менен алардын жашоосунун бардык жактарын камтыган тарбия иштери гана ишенимдүү натыйжаларды берээри баса белгиленген. Муну эске алуу менен ишканаланын коммунисттери жакында болуп өткөн цехтердеги партиялык отчеттук-шайлоо чогулуштарында жана жалпы заңондук партконференцияда идеялык-тарбия, саясий жана

чарба иштеринин бардык жактарын өтө кылдаттык жана сын көз менен талдашканы да бекеринен эмес. Акырында бул багытта белгиленген иш чараларынын ичинен дене тарбиясы менен спортту мындан ары жакшыртуу маселелери көрүнүктүү орунду ээледі.

Заводдо эмгектенгендердин 60 процентке жакыны — физкультурниктер жана спортсмендер. Алар мындагы спорттун ар кандай түрлөрү боюнча катышып турушат. Муну менен гана чектелбестен, дене тарбия иштерин өндүрүштүк милдеттерди чече алгыдай деңгээлге көтөрүү үчүн, ал боюнча көрсөткүч ишкананын социалдык өөрчүтүү планына киргизилип, коллективдүү келишимдерде чагылдырылган. Дене тарбиясы жөнүндө көрүлгөн мындай чоң камкордуктуу айкын далили катары цехтердин, бөлүмдөрдүн начальниктери, башкы адистер ден соолук топторунда машыгууга милдетту деп бекитилишин алууга болот.

Ишканадагы дене тарбия кыймылына, жалпы спорт жана ден соолукту чыңдоо иштери буларга чындап берилген демилгелүү башкы инженер Н. Оплачко жетекчилик кылган дене тарбия коллективинин совети аркылуу жүргүзүлөт. Бул советке ишкананын подразделениелеринин жетекчилери, партиялык, профсоюздук жана комсомолдук комитеттердин өкүлдөрү, дене тарбиясы жана өндүрүштүк гимнастика боюнча инструктор-методисттер, активисттер кирет. Мындай эң маанилүү коомдук уюмдун ишмердигине партком кылдат жетекчилик кылат.

Мындан үч жыл мурда заводдун парткомунун заседаниесинде КПСС БК менен

СССР Министрлер Советинин «Дене тарбия менен спорттун массалуулугун мындан ары жогорулатуу жөнүндө» токтому талкууланганы эсимде, партиялык маанилүү документ абдан зор канааттануу менен кабыл алынып, доклад боюнча жарыш сөзгө чыккандар кызуу пикирлешкен. Бул да түшүнүктүү. Анткени, парткомго дене тарбия менен спорт өмүрүнүн ажырагыс бөлүгү болуп калган чыныгы демилгечилер чакырылган эле. Ошол заседаниде ишкананын дене тарбия активи үчүн закон күчүнө ээ болгон иш-чаралардын кеңири планы белгиленген.

...Заводдун спорттун сегиз түрүн камтып, салтка айланган спартакиадасына адатта миңге жакын адам катышат. Бул спорттук майрам дайыма Бүткүл союздук ГТО комплексинин нормаларын тапшыруу менен башталат. Баарынан да ГТОнун нормаларын тапшырууга заводдо иштегендердин балдарынын сөзсүз тартылаары кызыктуу. Спартакиада чындыгында эле оркестрдин коштоосу, гүлдесте, баалуу белектерди, спорттук сыйлыктарды тапшыруу менен абдан кызыктуу өтөт. Мунун да терең мааниси бар. Анткени, эгер мындай мелдештерге жоопкерсиздик менен мамиле кылып, формалдуу түрдө илең-салаң өткөрүлсө, адамдар алардан алыстап, кызыкпай, мойну жар бербей аргасыздан отчет үчүн гана катышуусу мүмкүн экени талашсыз.

Ал эми спартакиаданын жыйынтыгын чыгарууда андагы башкы көрсөткүтөрдүн бири катары коллективдеги өндүрүштүк участктордун «Бригадабыз менен — стадионго» кыймылына катышуусу эсептелет. Мындагы

көңүл бурарлык нерсе — өндүрүштүк көрсөткүчтөрү мыкты болгон коллективдер спорт жагынан да жогору деңгээлде тураары билинди. Мисал катары механикалык цехти алууга болот. Эмгектеги жогорку көрсөткүчтөрү үчүн ага «СССРдин 60 жылдыгы атындагы цех» деген сыймыктуу наам ыйгарылган. Анда иштегендердин 80 проценттен ашыгы спорт менен үзбөй машыгат. Ал эми мындай жигердүү иштердин демилгечиси катары цехтин начальниги Владимир Михайлович Греков саналат. Айтмакчы, бул адам ошондой эле заводдун футбол жана волейбол боюнча командаларын да жетекчиликке алган.

Ушул эле сыяктуу радио кураштыруучу кыздардын Валентина Чернобай баштаган комсомолдук-жаштар бригадасын атоого болот. Бригада эпкиндүү эмгегин үчүн ВЛКСМ Борбордук Комитетинин Даңк летописине жазылган. Бригадирдин өзү заводдун баскетболдук командасына мүчө болсо, комсорг Н. Комиссарова, жаш жумушчулар Н. Ратникова менен О. Паутова мыкты жеңил атлеттерден болуп саналат.

Ишканада эмгек алдыңкылары, СССРдин Мамлекеттик сыйлыгынын лауреаты токарь В. Макаров спорттун бир нече түрүнө кызыкса, атайын конструктордук бюронун начальниги А. Галимов — велосипед спорту боюнча спорттун чебери, техникалык окутуу бөлүмүнүн начальниги А. Маматов — баскетбол боюнча, заводдун профкомунун орун басары К. Оморов — волейбол боюнча биринчи разрядчылар... Айтор, бул тизмени уланта берсе узун. Жалпысынан алганда заводдун дене тарбиясы менен спортко бекем негиз түзүлүп,

аларды ишкананын партиялык уюму эмгекчилердин жогорку моралдык сапаттарын калыптандыруучу, эмгек өндүрүмдүүлүгүн жогорулатуучу маанилүү каражат катары өз ишмердигинин ажырагыс бөлүгүндөй карайт. Заводдун директору В. Угаровдун буйругу менен бардык цехтерде жана бөлүмдөрдө өндүрүштүк гимнастиканы сөзсүз түрдө өткөрүүгө, аны ишкананын радиотүйүнү аркылуу берилишин камсыз кылууга атайын убакыттын бөлүнүшү, жумушчулар менен кызматкерлердин бардык мелдештерге жалпы катышканы да ушундан келип чыгууда.

Ал эми заводдун көгүлтүр Ысык-Көлдүн жээгиндеги пансионатында болсейболду, баскетболдук, городки ойноочу аянтчалар, теннистик корт, жел кайык базасы бар. Демек, ишкананын өзүндө гана эмес, отпуска убагында эс алууга баргандардын ден соолугун чыңдоого да кам көрүлүп, жакшы шарттар түзүлгөн. Айтмакчы, заводдун жел кайык секциясын инженер А. Самусик жетектейт. Ал ошондой эле республиканын жел кайык спорту федерациясынын председателинин орун басары болуп саналат.

Прибор жасоочу заводдун спорттук турмушу чындыгында эле ар кыл, нары кызыктуу десек жаңылбайбыз. Буга массалык спорт мелдештеринен тышкары да цехтер менен бөлүмдөрдө дене тарбия бурчтарынын түзүлгөнү, спорттук кечелердин, республикадагы жана өлкөдөгү мыкты спортсмендер менен жолугушуулардын уюштурулушу, бул темадагы лекциялар, маектешүүлөр айкын далил боло алат. Ошондой эле цехтер менен бөлүмдөрдүн массалык дене тарбия жана спорт

иштерин уюштурушу боюнча кароо-конкурс-тарынын жыйынтыгын чыгарып туруу милдеттүү түрдө ишке ашырылып турат.

Дене тарбиясы жана спорт боюнча инструкторлор О. Шатров менен А. Каркоцкий, өндүрүштүк гимнастика боюнча инструктор-методисттер И. Шафигулина жана З. Склярова өз иштерине терең ойлонуу жана чыгармачылык менен мамиле кылышат. Алар ишкананын ички дене тарбия иштери менен гана чектелбестен, борбор шаардын жана республиканын биринчиликтерине курама командаларды да даярдашат, алар менен машыгууларды өткөрүшөт. Заводдун спортсмендеринин профсоюздардын Кыргыз республикалык Советине караштуу дене тарбия коллективдеринин спартакиадасында байгелүү орундарды ээлешинде, өндүрүштүк гимнастика боюнча республикалык мелдештерде үчүнчү орунга чыгышында жана волейболчулардын ыктыярдуу «Алга» спорт коомунун чемпиону болушунда ошол демилгелүү инструкторлордун салымы зор.

Албетте, ишканада бул багытта чечиле элек маселелер да жок эмес. Алсак, спорт жабдыктарын жана формаларды табуу кыйын. Мындагы физкультурниктердин катарларынын көбөйүшүнө спорттук базанын жетишсиздиги да кедерги болууда. Анын үстүнө ишкана шаардын борбордук бөлүгүндө жайгашып, туш-тарабынан турак үйлөр менен курчалгандыктан спорт комплексин курууга жер жок. Ал эми колдо болгон спорт зал жана заводдун короосундагы спорт аянтчаларынан керээли кечке элдин аягы үзүлбөйт, абдан жүктөлгөн. Ири мелдештер курама ко-

аларды ишкананын партиялык уюму эмгекчилердин жогорку моралдык сапаттарын калыптандыруучу, эмгек өндүрүмдүүлүгүн жогорулатуучу маанилүү каражат катары өз ишмердигинин ажырагыс бөлүгүндөй карайт. Заводдун директору В. Угаровдун буйругу менен бардык цехтерде жана бөлүмдөрдө өндүрүштүк гимнастиканы сөзсүз түрдө өткөрүүгө, аны ишкананын радиотүйүнү аркылуу берилишин камсыз кылууга атайын убакыттын бөлүнүшү, жумушчулар менен кызматкерлердин бардык мелдештерге жалпы катышканы да ушундан келип чыгууда.

Ал эми заводдун көгүлтүр Ысык-Көлдүн жээгиндеги пансионатында болейболду, баскетболдук, городки ойноочу аянтчалар, теннистик корт, жел кайык базасы бар. Демек, ишкананын өзүндө гана эмес, отпуска убагында эс алууга баргандардын ден соолугун чыңдоого да кам көрүлүп, жакшы шарттар түзүлгөн. Айтмакчы, заводдун жел кайык секциясын инженер А. Самусик жетектейт. Ал ошондой эле республиканын жел кайык спорту федерациясынын председателинин орун басары болуп саналат.

Прибор жасоочу заводдун спорттук турмушу чындыгында эле ар кыл, нары кызыктуу десек жаңылбайбыз. Буга массалык спорт мелдештеринен тышкары да цехтер менен бөлүмдөрдө дене тарбия бурчтарынын түзүлгөнү, спорттук кечелердин, республикадагы жана өлкөдөгү мыкты спортсмендер менен жолугушуулардын уюштурулушу, бул темадагы лекциялар, маектешүүлөр айкын далил боло алат. Ошондой эле цехтер менен бөлүмдөрдүн массалык дене тарбия жана спорт

иштерин уюштурушу боюнча кароо-конкурс-тарынын жыйынтыгын чыгарып туруу милдеттүү түрдө ишке ашырылып турат.

Дене тарбиясы жана спорт боюнча инструкторлор О. Шатров менен А. Каркоцкий, өндүрүштүк гимнастика боюнча инструктор-методисттер И. Шафигулина жана З. Складорова өз иштерине терең ойлонуу жана чыгармачылык менен мамиле кылышат. Алар ишкананын ички дене тарбия иштери менен гана чектелбестен, борбор шаардын жана республиканын биринчиликтерине курама командаларды да даярдашат, алар менен машыгууларды өткөрүшөт. Заводдун спортсмендеринин профсоюздардын Кыргыз республикалык Советине караштуу дене тарбия коллективдеринин спартакиадасында байгелүү орундарды ээлешинде, өндүрүштүк гимнастика боюнча республикалык мелдештерде үчүнчү орунга чыгышында жана волейболчулардын ыктыярдуу «Алга» спорт коомунун чемпиону болушунда ошол демилгелүү инструкторлордун салымы зор.

Албетте, ишканада бул багытта чечиле элек маселелер да жок эмес. Алсак, спорт жабдыктарын жана формаларды табуу кыйын. Мындагы физкультурниктердин катарларынын көбөйүшүнө спорттук базанын жетишсиздиги да кедерги болууда. Анын үстүнө ишкана шаардын борбордук бөлүгүндө жайгашып, туш-тарабынан турак үйлөр менен курчалгандыктан спорт комплексин курууга жер жок. Ал эми колдо болгон спорт зал жана заводдун короосундагы спорт аянтчаларынан керээли кечке элдин аягы үзүлбөйт, абдан жүктөлгөн. Ири мелдештер курама ко-

мандалардын машыгуулары болсо башка стадиондордо аренда төлөө менен гана өткөрүлөт. Бул маселе шаардын сыртында заводдун эс алуу комплексин куруу аркылуу чечилмекчи. Бул комплексте физкультурниктер менен спортсмендерге жакшы шарттарды түзүп берүү белгиленген.

Жыйынтыктап айтканда кайсы гана ишканада болбосун, дене тарбия иштеринин жакшы жолго коюлушу бүткүл өндүрүшкө баа жеткис салым кошуучу бөтөнчө бир продукцияны бермекчи. Ал — эмгекчилердин чың ден соолугу жана моралдык шыктануусу. Муну Фрунзедеги СССРдин 50 жылдыгы атындагы прибор жасоочу заводдо жакшы түшүнүшкөн.

М А З М У Н У

Кириш сөз	3
<i>Садырбек Чериков</i>	
Өмүр мурөгү	5
Азык-түлүк программасына салым	18
Курорт борборунун спорттук сапжырасы	33
<i>Болотбек Жумабаев</i>	
Спортко ынак коллектив	41
<i>Тураш Каримбаев</i>	
Өрнөктүү бригада	57
<i>Валерий Дергачев</i>	
Бөтөнчө продукция	68

**Садырбек Чериков, Болотбек Жумабаев,
Тураш Каримбаев, Валерий Дергачев**

ВНИМАНИЕ НА СТАРТ

О черки

На киргизском языке

Издательство «Кыргызстан»

Редактор

Ы. Элакунов

Кенже редактор

Б. Самиева

Көркөм редактор *С. Ямгырчиев*

Тех. редактор *Р. Тапканова*

Корректор *Ф. Кожалиева*

ИБ № 2714

Төрүүгө 11.04.84-ж. берилди Басууга 10.07.84-ж. кол коюлду.
Д — 06307. Басмаканалык № 3 кагаз. Адабий ариби жөнөкөй
ыкма менен басылды. Форматы 70×90 ¹/₃₂. 2,375 физ. басма
табак. 2,779 шарттуу басма табак. 2,726 учёттук табак. 2,93
боёк түшүрүү. Тиражы 1000. Заказ 885. Баасы 10 т.

Элдердин достугу орденидүү

«Кыргызстан» басмасы

720737 ГСП, Фрунзе шаары, Совет көчөсү, 170.

Чүй өндүрүштүк «Полиграфист» бирикмеси.

Кыргыз ССР басма полиграфия жана китеп соода

иштери боюнча Мамлекеттик комитети.

720616. ГСП, Фрунзе шаары, Мукаш Абдраев көчөсү, 72.

10 т.